41541 szám

A Duna és Maros folyókon 186⁰/₁; 186¹/₂ 186²/₃; 1864. években épült jöqvizpornyairól gyűjtött adatok táblás kimutatásai a m. évi Augustus 30án 71642 sz. a. kelt itteni intézmény kapcsában a m. tud. akademiának idezárva tudományos használat végett átküldetnek. – Kelt Budán a m. Kir. Pénztár ló tanácsból 1865 évi Junius hó 3án.

Jagasics Sándor

Vellay Ferenc

jég

Csány

981
1865

A magyar tudományos akademiának

Pesten.

Eszterg. jún. 9. 1865.

2/5.
9.

A m. kir. helytartótanácstól

41541 szám

A magyar tudományos akademiának.–

kiratalosan Pesten.–

Vélemény

Dr. Emszicz Géza ily czimü tárczkezéséről: Az Isten létének bizonyításai.

Véleményadó nézete szerint ezen bölcsészeti tárczkezés sem tartalmára sem alakjára sem egészletére illetőleg nem üti meg a kellő mértéket.

A feladat, melynek érvényesülésére szerző vállalkozott, nemcsak vallási hanem erkölcsi tekintetben is fölötte fontos, azon különös gondokat fogva pedig, melyek a különböző állásponthoz és rendszerekhez szerző bölcsészek azi fordítottak, olynemü is, mely vagy nem tárgyalandó, vagy, ha tárgyalás alá veszik, a maga egész teljességében tárgyalandó. A hol a tartalmi teljesség, mely az, a mi e feladat eredményében más, többoldalu érvizsgálás eredménye gyanánt, nagyfényre hozatott, a tárgyaló által számba sem veszik: ott az egyéni nézetek összehalmozása minden más szülhet, csak a tárgy méltóságának megfelelő szellemi állapot nem.

Szerző a maga részében hiányosan és fölületesen járt el. Az Isten létére vonatkozó bizonyítékok közül sokat meg sem ismert; a fölhozottak irányában pedig oly bánásmódot használt, mely tárgyszerüséggel ugyan nem dicsekedhetik.

Minthogy szerző az egyoldalu empirismushoz csatlakozik és annak kelendőségét minden más elő akarja mondani: azon elvontabb tételekre, melyek az intellectualismus gondolati gyüjteményéről vettek átvétve, nem tudta kellőleg megérvényesíteni. Az érzékeresen keresztül fölhasznált fogalmak többnyire zavarosak, az irányneszek ingadozók, a következtetések hézagosak.

Ha szerző azt akarta, hogy tárczkezése igazán bölcsészeti, és a mostani követelésektől igazán megfelelő legyen: ki kellett volna tüzetesen emelnie 1, azon viszonyt, mely közé megkülönböztetésnek fokszerü gazdagságát; 3, az eddig kutatott; 4, elvszerüleg tartott megbizalás után, belső körtekintény nélkül, az Isten léte a hiszésnek, a tudásnak vagy mind a kettőnek tárgya-e.

Miknek következtében Véleményadó nézete szerint ezen tárczkezés csak ugy jőhet be az Akademiába, ha szerző, a kijelelt irányponok fölhasználása mellett, az egésznek igazán bölcsészeti dolgozatává teszi.

Kelt Pesten 1865. April. 17-kén.

982/1865

Horvát Gyula
r. tag.

Horváth Gyöll v. t.

nélemenye Emericzy Géza
ügyészétől
1868.

268/865.
I.

Vetetett jun 3. 1865.

Bírálat

Emericzi Géza úr következő czímű értekezésére:

„Az isten létének bizonyításai".

Értekező következőleg állapítja meg a maga elé tűzött feladatot: Megpróbálni azon bizonyítások erejét, a melyekkel vélik közönségesen bepróbálhatni istennek létét, aztán őket ha lehet kijavítani és utóvégre, jobbadán ismeretlen bizonyítás által kiegészíteni. –

Már magában a feladatnak így lett megállapításában is ki van mondva az illető, mely ama bizonyításokat előre is kijavítást és kiegészítést szükségűeknek mondja. – Az illetőnek ilyetén előegzése nem fölöslegesen siló vagyon, miután az írónak munkája kerdésétől amaz végétől kell visszatérnie: de minden esetre megvan azon rossz oldala, hogy elfogultságra szór s igen sokszor eltöli az érdekelt figyelmet, levésbé levén feszítő a már is eldöntött kérdés vizsgálata. – E mellékes megjegyzéshez legyen szabad még egy másikat is adnom. – Fölada-tainak utolsójára illetőleg nyilvan bevallja szerző, hogy más nyomában jár, csak jobbadán, tehát nem alapjában ismeretlennek mondván azon bizonyítást, mellyel kiegészíteni akarja a szokottakat, azokat, a melyeknek erejét megpróbálandó, s a melyeket, ha lehet, kijavítandó. –

Ipen

Épen mivel másnak nyomában járásáról csak arra vonatkozólag vallja be: sajátjaként adottul kell szemszemünk mindazt, mit a szokásos bizonyítások erejének megpróbálására és azoknak keresés kijavítására felhozva találunk. –

Dolgozatát átolvasva nem bírnám felfödözni azon alapot, mely igazolná e különbözetesse, érzékelésének bírálatos részét sem találván eredetibbnek a dogmatikus résznél. – S valóban nehéz is volna valami ujat mondani ezen, Kant óta annyira megvizsgált tárgyban, úgy, hogy e tér munkása ma már csak azzal szerez érdemet, ha a mások által már elmondottakat hézagtalanul, hűen és kellő emelkedettségű mérpontról tanusodó felfogással adja vissza. – Valjon szere-e ezt az értekező? Részemről nem mondhatnám. – Mindjárt a kérdéses bizonyításokat osztályozásánál azon hibát követi el, hogy a bizonyítási módokat csak felmutatja, helyes következtetéssel az igazt; de a nélkül, hogy látatná az okot, melynélfogva épen annyi és azon bizonyítási mód lehetséges, sem több, sem kevesebb. – Sőt járul, hogy bár a szokásos bizonyításoknak, mint magukban elégtelenek, kiegészítésére vállalkozik: mégis teljesen mellőzi a Kantféle morale argumentumot, mely pedig, mint a gyakorlati ész közvetlen erkölcsi világrendből kiinduló, egyenjogu iker-testvérük azoknak, melyek az elméleti ész által tudatunkra adott tényekből indulnak ki. – Művének e

lényegét

lényegét tárgya onnan eredt, hogy bírálatában, szinte kizárólag Kantnak és azoknak nyomában jár, kik az idealistaságban, annak követői és hogy emélfogva csak is azt adta vissza, a mit nálak talál. Valjon miként?

3) alatt az ontologiai bizonyítást úgy fogja fel, mint a minek ereje és veleje minden eddig foltünt alakjában a következőkben rejlik: „Eszünkben az Isten eszméje él, képzeljük pedig az istent legtökéletesebb lénynek, minden valóságot egységének. – Valóságai és tökélyei közé a lét is tartozik, mert az az isten, mely a tárgyon valósággal is helyet foglal, minden esetre tökéletesebb annál, mely létének helye egyedül a mi képzetünk. – Úgy tehát a legtökéletesebb lény fogalma, ha e lénynek nem tekintjük létezőnek, nem lenne, mi lenni akar, t. i. a legtökéletesebb lény. – E lény fogalmában tehát a lét is okvetlen be van foglalva; miután tehát az Isten, mint legtökéletesebb lény fogalma él bennünk, valóban is létezik". – Mellőzve ez előadás nyelvezetének fogyatkozásait, maradjunk csak a dolog érdemén és jegyezzük meg hogy az ontologiai bizonyítás ereje épen abban van, a mit értekező – egészen Kant nyomában járván – figyelmen kül hagyott, t. i. abban, hogy a legtökéletesebb lény fogalma nemcsak tényleg, de szükségképen is él bennünk. Ebben áll a bizonyítás ereje annál fogva, mivel végetlen a különbség azon úgy nevezett fogalmak közt, melyek nem egyebek képzeteinknek esetleges szüleményeinél,

és azon

és azon valódi fogalmat köze, melyetre a köveskeresésen gondolkodó emberi elme szükségképen jut el. – Amazoknak léte a gondolat világában is esetleges s épen azért olyan a valóság világában is, míg emezéé amabban szükséges lévén, ebben is az. – Íme van hogy ha mi – eszünket megragadni nem akarván – gondolni tényszerűünk, azt minden körben bizon valónak is szerintjük, és pedig joggal. – Ezért szoktuk p. u. az egyenes utat, nemcsak gondolatban, de valósággal is a legrövidebbnek, – s a kör sugarait a túlvalóságban is ép oly egyenlőknek, a mily egyenlőtől vagyunk tényszerűlve gondolni azokat. Mindenről magából a fogalomból meggyőződhetünk és meggyőződünk, a nélkül, hogy szükség leme p. u. a valósággal (létező körök sugarait méregetnünk. – Így minden fogalomnál, melynek gondolására elménknek mivoltja, sehás belső szükség tényszerűn bennünket; de természetesen nem úgy azon képzeteknél, a melyeknek eszünkbe támadása is esetleges, mint p. u. az érzékező által felhozott szárnyas lóénál. – Így érve a dolgot, nem mondhatni, hogy a legtökéletesebb lény fogalma sem gazdagabb sem szegényebb az által hogy létezik. Igen is gazdagabb, mivelhogy létezése kizárja azon lehetőségeket, hogy ama fogalom agyunk esetleges képződménye lehessen, más szóval bele viszi a szükségesség jellemét.

Okoskodásának további folyamán sem hagyhatni szó nélkül. Bemegy mindenek előtt azon tétele állítja fel, hogy „minden

fogalom

fogalom gondolatbeli képződmény, mely ha logikai ellenmondást nem rejt keblében, lehetségesen jelenik. – Hanem, vajon a lehetségesnek felel-e meg a külső valóság? azt magából a fogalomból soha ki nem olvashatjuk – Annak meghatározására a lehetséges fogalmak országából ki kell lépni a meghatározott külső valóság-, a tapasztalás mezejére s onnan körül nézni, ha akadunk-e olyanokra, melyek problematicus gondolat-képződményünknek megfelel."

Ha a fogalom, nemcsak hogy gondolatbeli képződmény, hanem épen és csupán csak a mi emberi gondolatunknak képződménye, s ha ennek lehetséges volta csak abban határozódik, hogy ellenmondást nem rejt magában: úgy értekező tana szűkebbre helyes — de ez ezeket miképt érzik meg, hogy a valóság világából valamit gondolkodás utján felfogva, vagy is valamiknek fogalmára elvezve, nemcsak hisszük hogy annak lényegét, igaz mivoltát és természetét elsajátítottuk: de ebbeli hiszünkben a gyakorlat élet s annak eseményeiszerű dése által sem czáfoltatunk meg? – Azán ha a lehetőség csupán az ellenmondástól mentességben áll, mi okon történik arról, hogy a nyelvek, szinte különbség nélkül, az erőre és hatalomra emlékeztető szókkal jegyezik azt? – A görög azt akarván mondani: lehetőség szerint, nemde nem ezt mondja-e: erő szerint, κατὰ δύναμιν? (nem de nem ugyanazon szóval jelöli-e a lehetőséget és hatalmat a latin is? Valóban a lehetőség fogalmának tiszta és teljesen gondolása sorban

elzárt

elégszik. Igazán létező a-i csak az, mi nemcsak az ellenmondástól mentes, de ezen túl még szükséges és erős is hord magában, mely valóságra vigye, s mi valóságra jövetelének fölszerével is bír egyszersmind. Ha e fölszerek a létező önmaga küldi előre, ha emiatt fogva azok szőle függenek úgy létezősége nemcsak átmegy a valóságba, de szükségképen és biztonnyal is megyen át abba. —

Csak egy eset van – mondja észtevevő – a melyben az ontologiai bizonyítás valóban véle érne: ha a-i fogalmaink és gondolataink szemtő erejüek volnának. — E gondolatra egyszer eljutva, ama másik eszere sem lesz volna nehéz látkamia, a melyben szinszén véle érhez az ontologiai bizonyítás. — Ez eset nem más, mint hogy ha fogalmaink és gondolataink nem szemtő vagyan; de igen is utánképződmányi, tükörképei mintegy azon lény fogalmainak és gondolatainak, a kiről írva van, hogy igéje igenis szemtő erejű, a kiről írva van hogy monda, legyen világosság és lesz világosság. — S e másik, szinszén jól gondolkozó eset valóban fen is forog; de csak azon fogalmak és gondolatoknál, a melyeket gondolni kényszerülünk, ha csak meg nem akarjuk tagadni eszünket. Kényszerülünk, épp amiál fogva, mivel az ész melylyel gondolkodunk, azon isten által belénk lehelt szikra, a ki gondolá s már ez által a valóságban is megszemtő ama fogalmakat. Épen mivel

ama

ama szikra magához mindig és mindenütt, sehás bennünk is hű, nem szereti, hogy az gondolatlanul hagyja azon fogalmakat. —

Azért 4.) alatt a kosmologiai bizonyításra, ennek lére jöttét az ontologiai bizony érvénytelen volsáról, már annak megczáfolatatás megelőzőly is lésztem értesből látszik magyarázni; feljtvén, hogy mutván az isten létének minden bizonyítása fogalmának a lénnel s a lénnek ama fogalommal egyesítése: igen természetes, hogy ez egyesítés épp úgy eszközöltető, ha a fogalomból kiindulva haladunk a valóság felé, mintha a valóságról emelkedünk ama fogalomhoz. Nemcsak létező, de szükséges is ez, egyszám lehetetlen lévén a fogalomnak, valóságra nem menve, magában maradni, és a valóságnak önmagában megállani, sehás a nélkül hogy gondolat valóságra volna meg benne.

A dolog érdemére tekintve e bizonyítás két részből állónak tűnteti fel, melyek elsőjében a világegyetemet alkotó valóságot esetlegességéből, tőtik különböző fölszerekről függő volsábáh, egy fölszerlen lény szükségére; másikában pedig arra vonatik következtetés, hogy e fölszerlen lény legtökéletesebb, Isten. Irányában mindenek előtt azt nehezteli, hogy sokat is bizonyít, a legtökéletesebb lény szükséges létezése helyes, annak szükségképeni létezését bizonyítván. Nehezteli ezt azért, mivel úgy tartja

hogy létének e szükségképenisége nem fér össze legtökéletesebb volná-val, istenségével; azzal indokolván e nézetét, hogy ha menet-lennie kell, annak okvetlenül rajta kívüli hatalmak által kény-szerve kell lennie; miután a szükségesség – mint mondja – nem olyan tulajdonság, mely valamely lényt vagy eseményt mint egyest illene, mely tulajdonai közt fölfedezhető lenne, vagy belső természetéből folyna. – „A szükségképenség – így folytatja tovább – azon ál-lamányok sorából való, melyek a mi összehasonlító, a dolgok közti összefüggésre ügyelő, gondolkodó eszünk a dolgokra ráruházz. – Magá-ban véve és elkülönítve egyáltalán semmi se lészen szükségképen, legyen az isten, ember, vagy akármi más."

Abban tökéletesen igaza van ellenvetőnek, hogy a szükségképe-nieség nem olyan tulajdonság, mely annak mint ilyennek tulajdonai közt fölfedezhető lenne, vagy belső természetéből folyna. – De ez más szóval csak azt teszi, hogy a szükségképenség a lényeket nem külön magukban, hanem egységükben, összefüggésükben illeti meg. –

De ebben azután megilleti őket s mint azon összefüg-gésüket nem a mi, rájuk ügyelő, gondolkodó eszünk ruházza azokra: úgy a szükségképenséget sem, miként ez ellenvető maga is elismeri, revéssel alább így szólván: „minden szükségképenség tárgyiag összefüggésben áll, sőt egyedül abban keresendő".

Hogy lehet

Hogy lehet ezt össze egyezteni a néhány sorral fönebb elő adott azon tannal, melyszerint a szükségképeniséget gondolkodó eszünk ruháztuk a dolgokra? nem tudom; de azt tudom hogy nem ez az igaz tan; hanem azon másik, melyszerint a szükségképeniség tárgyiasi öszszefüggésben áll, melyet gondolkodó eszünk csak felismer, nem pedig a dolgokra tőjuk ruhází. Ez cserre még ama részletnek igazsága a kosmologiai bizonynak nem csak hogy nem árt, de szöz egyenesen előnyére van, világosan bizonyítván az ellentét utján, hogy a szükségesség mint nem az egyesekre illető határtmány vagy tulajdonság, sajátkép azon lénynek bizonyos sajátja, ki nem egy a többek közül, de szöz minden mindenekben. Ezért nem lehet-mint értelő azatná – az ákácz fáról csinálni analogiát istenre. – Nó de ellen vetésinek ez csak eleje, a derék bizonyítás sajátkép abban áll, hogy egy felszelen és szükségképen létező lényre a világ esetlegességéből való következtetésre tilosnak mondja, állítván hogy az esetlegesség a szükségképeniséggel egy és ugyan azon sorba tartozik. Magában véve – mint értelő mondja – semmi sem esetleges, azzá csak attól lesz, mikor gondolatimban valamely egésszel teszem öszszekötésbe. Ez állításának igazolására az esetlegesség fogalmának fejszegésétchez fog; de mint tevés sikerrel old meg, egybe zavarván vele a mellékhatást, mely nem függ a felszeletről, hanem inkább azokat teszi függőkké magától.

Ezért nem helyeselhetjük azon negativ iszlesen, melyet a kosmologiai bizony első felét illetőleg kimond, állítván hogy az esetlegességéből szükszége,

szükségképeni lényt nem következtethetni, a mennyiben szükségkép lényt az is, a mit esetlegesnek szokunk nevezni. Hiszi-e észerző hogy a nyelv geniusa csupán a mi megzavarásunkra teremté az esetleges és szükséges szót, és pedig nemcsak a mi nyelvünkben, hanem mindannyiban?

De – mondja tovább – ha sikerülne volna is begyűrni egy szükséges lénynek létezését: még ez mind nem lenne elég, miután a tisztünkben élő Isten fogalma abban ki nem merült. Azért tovább kell menni a bizonyításnak, megmutatva, hogy a szükségképeni lény a valóságos élő Isten, melyet keresünk. Hogy sikerült ez? Kérdi és a kérdésre felelve mondja, hogy a fölétlen lény azért tartatik istennek, mivel tökéletesnek kell lennie; minthogy tökéletlen lévén, a neki hiányzó tökélyben korlátolt lenne, a mikor meg nem lehetne fölétlen sem.

Az okoskodásnak sarka, mint helyesen megjegyzi a tökéletesnek és fölétlennek viszonyában található. Ezekben nem tartja csere-fogalmaknak, de, mint okoskodásából kitünik, csak azért, mivel a viszonylag, tehát a maga nemében tökéletessé öfszeveszti az egyátalán tökéletessel, – nem gondolva meg, hogy ha maga a nem hiányban szenved, e hiányok ról egyszer sem lesznek mentesek, legyenek bár még oly tökéletesek a maguk nemében. – Pedig amint kövekezik, hogy miként a fölétlen lényre a világ egyszem öfszes lényének esetlegessége: úgy a tökéletes lényre azon egyes lények mindannyiának nemükről örökölt tökéletlenségével, minél fogva szükségképen következik, hogy benne az azok mind-

amnyiának

amnyiának tökéletlenségével ellentétő vagy inkább ellentett tökélyeknek ép úgy megkell lenniök, mint megkell lenni az esetlegességükkel ellentétes fölétlenségnek.

5.) Jóllvan a physico-theologiai bizonyítás próbájára adandó, arról azt mondja hogy a világ folyásának rendjéből indul ki és e rendnek minőségéből, a rendezőnek tulajdonaira következtet. E következtetés jogosságát észerző megengedi; de azt állítja, hogy a physico-theologiai bizonyítás nem őszintén használja fel az előre ilyféle megnyitt utat. E bizonyítást úgy formulázza: „A világ öfszegében rendet találunk. E rend a világot alkotó tárgyak és dolgok természetéből ki nem magyarázható, miután a tárgyakra nézve esetleges; azért valami e világtól különböző rendező lényről kell származnia. E lény nem lehet vakon és önsudatlanul működő hatalom, a mennyiben a rend csak önsudatot és akaratot kifejtő lény, stóval szellemnek műve lehet. És miután a világrende egységre mutat, ama világrendező szellem csak egységes lény lehet, ez egy világ rendező szellem pedig az Isten." Ez úgy formulázva bizonyítást czáfolni fölöslegesnek tartja, úgy látván, hogy az ontologiai és kosmologiai bizonyításoknak magában egyszerű fogalmazásaikhoz meg ujjatot is ad. Czáfolás helyett tehát azt vizsgálja, lehetne-e kijavítani azt? E végből megállapítja a feladatot, melyetet megkellene oldania, hogy megnyugvást eszközölhessen. A feladatot következőt:

a) ki kellene mutatnia, hogy a világrende egyedül és csak is gondolkozó lényből származhatik.

6.)

b.) Hogy ugyanazon rend csak egy öntudatos lényből származhatik

c.) Hogy e lény hatalma határtalan és

d.) Hogy céljai a legtökéletesebbek és legüdvösebbek.

Részletesen ilyténs a fóladatos, amegy annak vizsgálására hogy megoldható-e az mindegyik részében?

Tekintve a kérdést elsőben megengedi hogy rend tagadhatlanúl van a világon és pedig mindenütt. De hogy ennek okozója gondolkozó lény volna, mint mondja, azért bizonytalan, mivel az gondolatát csak is külső eszközök segélyével bírná valósítani, a melyek pedig a gondolatot megnem értik, és így a rájuk bízott szolgálatot gépiesen végzik. Ép azért hatásukra vagy is elő állhat egyazon eredmény, ha számító ész helyett a vak véletlen folytán kerülnek egymásvé.

Azonban az eszközök közbe tolásával nem sikerült bebizonyítani annak lehetetlenségét, hogy a szellem közvetlenül bírjon hatni az anyagra, mert hiába végre magára a szinvén anyagi eszközre való hatást illyennek kell gondolnunk. Még kevésbé lehet az eszközöknek véletlen öszszetalálkozásáról és magukra hagyottságukban hatásáról szólni; hisz azt már a nyelvnek tanúsítása szerint is az ész közegei. Gondolkodó lény nélkül nem eszközökről és azoknak hatásáról, hanem tárgyakról és azok működéséről szólhatni csak. A mikor azon eszetre vonatkozólag hozfel, ha valahol a világon oly művészi tárgyatra

akadnánk

akadnánk, melyet nem gyenge emberi, vagy ehhez hasonló ész és erőtől származhatnának, hanem óriási, sőt minden mértéken felyül múló gondolatbeli tehetsége és hatalomra mutatnának: az oly igen gyenge és átértetlen gondolatokkal annyira tarkon, hogy azoknak tömegzatása az értetlenség szövegzik sokszorosan fölül multa helyes igényelne. – Okoskodásának további folyamában azt mondja, hogy a szervetlen testek világában gondolkodó és tisztánló ésszel, velünk sejtető czélszerűségére nem vesszünk észre, sőt inkább ép ennek ellenkezőjét gondoljuk. E részt bebizonyítás azt utóbbra halasztva, egyelőre csak azt jegyzi meg, hogy mutatán az anyagnak csak annyiban van becse a mennyiben az éleszt élő szerkezet, mennyiben az élő lényeknek ezen, vagy más módon hasznára válik: a szervetlen testek világában csak azkor látnánatok czélszerűtlenek, ha anyag és élet közötti bizonyos helyes arány állana fenn, mit tagadt. – Tagadt, de kellő bizonyítás, indokolás nélkül, mert a mit e végre felhoz, az nagyon is silány. Ha igaz is hogy a hold élő lényeket által láthatatlan – még azt sem következik, hogy egy általában nincs haszontalan az élő lényeknek. Hisz használhat a föld szülöttnek is. – Ez pedig hogy a föld csak külső térgen hordoz élő lényeket, épen nem bizonyítja belörnegének fölöslegét, a czél által nem igényelt voltát. Ez csak azon esetre bizonyítaná, ha előtöltöz ki lenne mutatva, hogy ama belörneg mi befolyással sincs arra, hogy térge meg feleljen az élő lények igényeinek. De az sem

lehetetlen

lehetetlen, vagy legalább nincs olyannak megbizonyitva, hogy egészben a föld maga is élő; habár nem is olyan éleszt élő, minő a növényeké és állatoké. – Áttérve a szerves lényekre, melyeknek célszerüségét megengedi, különbözet a belső és külső célszerüség közöt, a belső alatt az ön czélra érzén: tehát azt, a mi egyszersmind czél is eszköz is, ilyet tulajdonitván a szerves lényeknek. Igen helyesen. Csak az a kérdés, miként egyez az ily czélnak megengedése, ama fönsebbi tanával, mely szerint a czél mindig rajta kívüli, tehát idegen eszközökre storul, hogy magát megvalósithassa? A külső czélszerüségről mondja, hogy ha sikerülne azt a világ egyes részeiben megczáfolnia: akkor e körülmény a legdönthetlenebb erejü lenne, a világ rendező eszmét physico-theologiai uton kimutatására, és pedig azért, mivel, ha valami tárgy oly tulajdonságu és természetü volna, mely magában megnem érthető, hanem csak másodra való vonatkozásban találja kielégitő magyarázatát: úgy e tény kényszerítene bennünket oly lényeket feltevére, mely az egyes tárgyakat fonnoló és kiszámitó eszközt egymásra vonatkozásra és oly tulajdonságokat azon belejüt, milyeneket eredeti természetüknél kinem fejlettek volna. De ezt a dolgot lényegébe és természetébe való hatolást kivánatnak, minek lehetőségét pedig értelemtő – legalább a mai időt tekintve – tagadja. Mi azon? azt hiába keresnők, egyszerüen csak állitván, hogy nem mondhatjuk meg: valjon önmagáért létezik-e valamely tárgy vagy

vagy más tekintetből? Pedig az állitásnak bizonyitása ismét nem engedhető el, mivel hogy van egy-tétség kivül tekintély és philosophiai iskola, mely valaminek önmagáért és más tekintetből való létét egyszer mondja s egyszegüen a határozott létben kimutathatni is véli. Ezt érzéki nem tevén, tényszerülnek érzi magát a rendező isten nyomát egyedül magukban a szerves testekben, tehát nem azoknak viszonyaiban is keresni meg. Rájuk vonatkozva megengedi, hogy a külső benyomásnak törvényenül megfelelő érzéünk csaknagyon fölösse hajlandó testünk minden részében és mozzanatában csodaszerüen öszszehangzó gépezetét egy gondolkozó lény szermészet felesti eszére és rendeltetésére vissza vezetni.

De megjegyzi hogy ennek ellenében ezünk azt mondja nekünk, hogy a test gépezete épen csak gépezet, a gépezetet pedig az anyag alkotja és anyagi erők hajtják. De ha ezt úgy állana, valjon mi értelme volna a szerveszségnek, s mi okon nem nevezünk minden gépezetet szervezetnek vagy megfordva miért nevezünk úgy az élő testeket? Tovább menve azt mondja: semmi sem bizonyosabb minthogy a szerves testek anyagi élete vegyi müfolyam, mely külső körülményt kivet, a szellem legtávolabbi beleavatkozása nélkül szabadon lefoly." Lefoly az igaz, de azért nem oly bizonyos az, hogy amaz élet kiszta vegyi müfolyam. Én például nem az élő test táplálkozásának, hanem a holt feloszlásának folyamán

tartom

tartom részben vegyünk, úgy gondolkodván, hogy az élet folyamot alá rendelt tényezőkénn szolgálja a vegyülési, mely önállóságra csak az előbbinek rovására juthat. – Az érzékező által e helyt felhozott példa nem látom mire szolgálhatna? De miután annak bizonyítására, hogy a szerves testek emlőszer élete, szintra vegyi folyam, sehogysem szolgálhat: arra kell tűnnem, hogy a szél azon másik felének beszívására hozza fel, melyszerint a vegyi műfolyam, kedvező körülmények közöttt, a szellem legtávolabbi be avatkozása nélkül szabadon lefoly. – Hogy véli ezt átalta beszívhatni? nem tudom. A példa így hangzik: „a szurk, melynek agyvelejét kiszedték, elveszik a lélek is. Az ilyen szurk szemiszteszen nem gondolkozik többé, éhes, szomjas nem érez többé: hanem ha valaki záplálja szegre csak úgy él és szaporodik, mintha gondolkodnék és záplálkás maga keresné"

Az e példában foglalt tény, még ha egy átalán úgy állana is, csak az e szerre bizonyítaná azt, minek bizonyítása végett felhozottnak véljük, ha a szurknak agyvelője a szellemnek volna organuma, nem pedig a lélek, azé mit az állat világ körén belül a magyar párának nevez. De ezt még soha sem hallottam s épen ezért bátran mondom hogy nem csak az olyan szurk nem gondolkozik, melynek agyvelőjét elveszik, hanem az olyan sem a melyét bántatlanul hagyják; valamint szintén bátran mondom azt is, hogy a melyiknek lelkét is elveszik, az nem csak nem érez és törekszik:

de

de nem is ráplátszik. – Qui bene distinguit, bene docet. A tény, melyre érzékező gondol, azt bizonyítja, hogy némely számyasokon csak kisérlet tanusítása szerint nemcsupán az agyvelő általában, de ugyanis annak egyik része, részszám körülvévő kelő érzésnek szolgálván közegül, a szöl megfosztásával az élet nem semmivé lesz, hanem csak azon fokra sülyedszik, mely a növényeknek egyátalán sajátja. – Az élettő irányában folytatott polemizálás szinszén fogalom zavarra mutat. Úgy látszik, nem tudja érzékező hogy azt meg mindig megfelelve engedni, a nélkül, hogy ezáltal valami szellemi erőt vennénk föl, mely az anyag működésére ügyel s ezen működésbe csak oly kiegészőleg s irányadólag belép. – Kik az élet erőt felvesszik, míg azért távol vannak attól, hogy azt egyszerre szellemnek s gondolkodónak is tartsák. Ugyanaztán az élet erő kérdése, annak meg- vagy megnem engedése, egészen más tekintetben bír fontossággal; jelesen abban, ha valjon csupán a szervetlen világban is működő gépi s vegyületi erők uralkodnak-e a szerves testek világában is, vagy ezeken kívül és felül még egy másik is, de szinszén természeti is, az melyet épen élettő-nek nevezünk? – Fejtegetései folytán azon végeredményre jut, hogy az egyszer megindult testi műfolyamban rendező gondolat nyomára szinte nem akadunk. Azért Isten ujjat az elemek rendszerezésében keresi, a hol talál is nyomokra, melyek lesz ha nem is bizonyossá, de minden esetre valószinűvé tesszik. Ezek kimondván ámegy azon második kérdés visszaására, ha beláthatni-e a physico-theologiai bizonyitékból ama világrendező észnek egyszegére?

E kérdésre

E kérdésre tagadólag felel, oly okokból, melyek ha állanak, amaz és az
lénynek létét, nem pedig egységét tenné kétessé. – Dolgozatának kétség-
kívül ez a leggyengébb helye, úgy szólván csak csupa álpatkosból folyt ön-
lengés. Igazolásul az egész fejezetet kellene ide iznom. De ezt mellőz-
ve csak azt jegyzem meg, hogy miket a világrendező észt végtelenül bölcs-
nek, hatalmasnak lenni megismerte, már azért amaz egységét is elis-
merte, kit vagy több végtelenül hatalmas lényre mi szükség sem lévén,
úgy amaz létezését a végtelen bölcsességgel ellentetvén. – Ez azért maga-
ban értetik, hogy nem tarthatjuk bebizonyosnak az eredményt, melyet e
fejezetnek végére állitott, hogy 2-i. a physico-theologiai bizonyítás 2dik
feladata nincsen megoldva és megsem oldható.

Hasonlót kell mondanunk azon fejezetről is, melyet azon 3dik
kérdés megoldásának szentel, ha valjon határtalan-e a világrende-
ző ész hatalma? E kérdésre ins szinte tagadólag felel – bár az
első kérdés fejtegetése közben nyilvan mondá, hogy látjuk hogy a
világrendező észnek végtelenül hatalmasnak kell lenni.

Az okok, miket által, magával kövesztetnél, a tagadó nézetre
birnak, mindannyian az ellenmondás természetének nem ismeré-
séből származnak.

Nem ismétlesek kedvezőbben azon 4-dik fejezetről sem, melyben
azon kérdésre felel, ha végtől végig szentek-e a világrendező
ész céljai? E kérdésre felelni akarva kiemeli, hogy ha a világ elé
tűzött

tűzött vég czél szent volna és az egyes lény czen végczélt tőle telhető
erélyjet segitené elő: akkor természetesen minden egyes lény végczélja
is szent volna. – Mivelhogy minden egy lénynek végczéljait nem ismerhetjük,
megvizsgálja körülöttünk egyén, az emberét. Ennek végczéljai – úgy mond –
mindenestül egybe véve csak a boldogságban birhatjuk, melynek meg
egyik feltétele az erény. – S még is mily kevesen törekszenek reá,
s ezek körül is mily kevesen érik el?! úgy tűnik fel. De hát mit biz-
nejt ez? Azt bizonnyal nem hogy a világrendező ész céljai nem szentek;
hanem legfőbb azt, hogy az emberek körül nem mindenek ismerik fel
az elére kitűzött czélt, s megkevesebben működnek rá sikerrel. Minden
okoskodásánál valjon nem erősebb-e azon érző, melyet a világrendező ész
céljainak szentsége mellett, annak alkata megnyegedett bölcsesége-
ből formálhatni? Bizonnyal erősebb, miután a bölcsesség épen abban
különbözik az eszélytől, hogy az álmodában, tehát a magában s úgy
mindenkinek jót keresi, nem pedig a hasznost. Szomorúsó egyéb-
ként ha értekező ide vágó fejtegetései folyamában azt kérdezi, nem
lehetett volna-e az ember szabadság nélkül is boldogá tenni,
s ha azon halljuk őt panaszkodni, mire való volt azt szabad-
akaratában olyat mivel fölruházni, mi a legkevesebbnek vétet
javára? – Az erkölcsi jóról alig van fogalma, mert különben
hogyan sajnálhatná, hogy az erény után törekvőnek, önszudatán
kívül mi előnye tsinos, mivelhogy a gyönyöra is süt a nap.

Ennyit

Ennyi az érdekelt bírálat részére. A törvényszékben az megy érvelő, nem tudom miért, újra 4) alatt sajátképeni és végcéljára, kipórlandó az Isten léte bizonyítást azon közös hiányán, melyszerint fogalmunk egységét nem volnak képesek kideríteni. S bár célja ez, mégis csakhamar öfszébb vonja vizsgálat, nem isten egységét bizonyítani, hanem csak azt hogy „egy lénynek és egy lénynek kell lenni, mely ezen mindenség végtelenbe ki és szétszóró sugjait egybe foglalja és öfszetartja, mely a valót, a levő dolgokat egy világgá egyesíti öfsze".

Ezt bizonyítandó, a harád és válozás mindunszalan szapa szavak sé nyéből indul ki, mely a közönséges felfogásnak kétségtelenné teszi azt, hogy a világ egyes lényei, tárgyai és történményei közt nemcsak képzelt, de valójágos tárgyias öfszefüggés lészen. – Egyedül egy nem nagyon elterjedt bölcselmi nézet tagadja – mint megjegyzi – ez öfszefüggést, a parányzan nézet. Érvelő bebizonyítja ennek, hogy tagadása nem sikerült. E bizonyításra mi meg azt jegyezzük meg, hogy vele Leibnitz iratai irányában igaza van; de csak is Leibnitz iratai, nem pedig a Monandologia szava irányában általában is. Mert megmutatható s például Erdmannal meg is van mutatva, hogy Leibnitz minden szükség nélkül vitte be rendszerébe az Isten fogalmát, tetemvén általa magának nehézségeket, miknek szemszédére mi szükség sem volt, miután a monádok harmoniája is birja eszközölni mindazt, miket eszközlése végett vette fel a legfőbb Monadnak, és temek

isteneknek fogalmát.

De nemcsak a külső harádt, hanem a válozást is védelmezi érvelő, kizárólag a harád eredményül, de azután szükségés eredményül fogván fel azt, s mondván, hogy a válozás nem más mint a belső láthatatlan és külső látható nyilvánulása. De e részt ellen harcolva látszik lenni a belső erőt, a saját szemszéz által elő hozott válozatok egésze szerint. – Például: a jegecredésre kétféle, de alakjukat egyelőre nem bíró testek jegő csülése épen külső harádot teljes hiányával megy végre legrövidebben.

Herbart elleni polemiájában is csak a válozás megmentése sikerült, nem pedig a külső harádé is, miután lelkünkben proprio motu is álthatbe válozás. – Nem lelkünkre, hanem annak állapotára való harádt lehetne csak szükségesül vívni ki; de ez meg sikult. épen mivel az állapot, mint olyan, nem magában levő valóság, hanem csak a lélek accidentiája.

Úgy levén meggyőződve kutatónk, hogy a harád és válozás látszatá sülyedtszédére irányzott törekvést tarthatlanságát megbizonyítnia sikerült: nagy csodálkozást nyilvánítja azon, hogy e nézet pártolói és terjesztői közt a legalapotabb és legőszintébb férfiak találhatók, csak azujabb korból is Des Cartes Geulinx, Melibranche, Leibnitz, Herbert sőt – mint mondja – maga Kant – is oda tartoznak. Hogy egyez e hely ama fentebbi

tétellel

részellet, hogy a hasáb és változás tényén csak egy, nem nagyon el-
terjedt bölcsészeti iskolai nézet ragadja? – E csodálatra méltó
tünemény kulcsát a hasáb és változás kimagyarázásának nehézségében
látja értekező. Ezeket szemlélteni akarván, ámegy a megkísértheto
s valóban megis kísértett kimagyarázási módokra, vizsgálva azokat.
– Mindannyiszor elégtelennek találja. A bennök és általuk legyőzni nem
bírt nehézséget forrását, a világ elemeinek egymástóli elszakítottá-
sában, azoknak függetlenítésében találja. Ez azen tanítja, hogy mi-
helyt ez elszakítással és függetlenítéssel felhagyva egyedül tekint-
jük azokat; azonnal könnyű lesz a hasáb és változás lehet-
ségének megértése. Egyet pedig szerinte, a világ lényben, melynek részei,
tevékenységei, vagy mozzanatai. De miféle megis tulajdonképen? Mert
ez a fő dolog. No de hiszen kijelenti, hogy positivumot nem akar
mondani, hanem csak azt akarja kiemelni, hogy a világ lényei
tőzel sem oly önállók mint körünségesen vesszük.

Értekezőnek épen ennyire expediense által igaz, hogy megfünnek a rész- vagy több elvüségzel járó nehézségek: de be állanak az egy elvüségéi, melyek pedig mivel sem kisebbek. Mert – hogy egye-
bet ne említsek – homan ez esetre a valóságoknak
különböző határozottságai? – A feladat nem a nehézségek
kicserélése, hanem azoknak megoldása. – A minthogy
már meze

már maga értekező is kitárásba helyezé, hogy állás-
pontjárol sikerülhetne kimutatni, miszerint tér és idő csak
emberi felfogásunk alakjai, úgy hogy az anyag, mint az a
kimondhatlan kiterjedt valami, miket felfogunk, valósággal
nem létezik és hogy minden tér és időbeli változás, csak
számunkra létező látszat. De ha ez sikerülhet, vajon mily
bizottságos tulajdonítsunk azért azon bizonyításnak, mely épen
a tér és időbeli változás valóságából következtetni istennek létét? Nyilván semmis.

§.

A mondottak után alig kell mondanom, hogy az épen meg-
bírált értekezés az értesítőbe felveendőnek nem tartom.
– Nem tartanám már csak az eddigiekben kiemelt fogyatékos-
ok miatt sem, melyekhez pedig sok más is lenne adható.
De hagyjuk azokat, csupán a nyelvezetre tevén még néhány
észrevételt. Értekező helyébe ír rejtek helyett, mi nem szabad,
simatnak mondja a napokat, mi szokatlan, – lényt csúsz-
tat az egyetlen emlegetett lét helyére, mi tilos. Azután hogyan
ilyféle kifejezéseket „tiszt jutott-e valaha eszébe?“ stb. „Le-
gyenek a fölösleg csak valóságok, azaz hasáb és vízszintes
hasáb gyakorolni, tépett, lényt; és mi áll usztorban, hogy a ha-
sáb és vízszintes hasábok tudájok ne vívják egymásokkal
s mint

s mint bírálatunk idézései mutatják ilyetén is: „az az isten, mely a tárgyon valójával is helyet foglal, minden eszére tökéletesebb annál, mely lésének helye egyedül a mi képzetünk" – és tovább: „a szyk, melynek agyvelejét kiszedték, elvesztek a lelkét is".

Ezekhez is lehetne még többet adni; de hagyjuk, ugyis hosszan vettem már igénybe a Tekintetes Akademia türelmét; de azt hiszem hogy kedvezőtlen itéletemnek körülményesb indokolásával tartozom mind a Tekintetes Akademia, mind különösen szerző irányában; nem ugy mintán az olly elismert tekintélyek, kiknél itéletük helyessége iránt már maga nevük is megnyugvást kölcsönz. ——

Wenkapoly Károly

276/3. Venem jún. 9. 1865.

Tekintetes titoknak Ur!

A f. é Május 9én 195ik szám alatt hozzám intézett felszólításra van szerencsém Weninger Vincze lev: tagtársnak f. é Május 1én az Akademiában felolvasott értekezésére vonatkozó véleményt e kérvénnyel együtt f. alatt ide hajlítva további intézkedés végett átküldeni.

2 darab

Tisztelettel jelen maradván
Tekintetes Urnak

Budán 1865 évi Junius 3án

alázatos szolgája
Pest Vilmosné
r. t.

984/1865

Méltóságos Gróf Úr!
Magyar Akademiánk Nagytiszteletü Elnöke!

Borsánatot kérek, midőn a való tudomány terén oly fontos derítményekkel telt „A' magyar bölcsészet rövid kivonata czimü művemet," Méltóságodnak meg-küldeni bátorkodtam. E' mü a' jelen kifejlettebb természeti-tudományok jól megfontolt tüne-ményein, feltárja: az anyag lényegét, fel kiví-tágunk – és ez egyetemes nagyegész összefüggő egy-ségének okfőjét, az ő szellemi valóságában; fel Is-tennek országát és annak igazságát az ő hármas, az egész egyetemiségre érvényült: igaz, szép és jó törvényeivel. Igaz hogy ezek, mint magban: a' csira levén letéve, egyedül a' magas egélyészet-ben és a' természeti-tudományokban gyakorlatilag jár-tasaktól értetnek meg; de ha a' jóságos élő Isten egészségemnek kedvezve, módot adánd; egy pár év multva azt egy terjedelmes müben, oly ma-gyarázatos alakban teendem le, melyet a' jelen tanrendszer szerinti négy latin osztályt végezte syntaxista, ki a' természeti-tudományok eleme-ben részesült, teljesen megértendi.

985
1865

A régi kor bölcészet atyái, mint: Mileti Thales, Pythagoras és azok elágazott iskoláihoz tartozandói; úgy az ujabb kor bölcsei, mint: Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Herbart s.a.t s.a.t minden elmebeli megfeszitésékkel sem valának képesek mind é'mai napig, a' való tudomány alapját gyakorlatilag megoldani. S bizton állithatom, hogy az általok követett uton, nemis sikerülendett volna azt soha felderiteni.

Az évesült korszakban egy tudós és bölcs volt, ki a ma ismereteket gyakorlati uton tényleg megoldotta, s ez: az isteni Jézus vala. Igaz hogy ö eme maximákat nem emberi, hanem isteni, valóságos: bölcsek-kövekénti alakjában hirdette; s igy nem csoda, ha azok lényegébe, mind é mai napig, nem vala lehetséges halandónak bepillantani.

En magamnak sem sikerült volna ide belátni, hacsak dicsö Elödeink egy rég letünt elévült korszakban, ama ismereteket emberi fogalmakhoz alkalmazott magyarázatosb alakban, a' mi isteni eredetü nyelvünk lényeges szavainak lelkébe, a' betük jól és állandóul meghatározott tudós jelri jelentöségein, oly csodabölcsességgel bevésni nem értették volna, – s ha ama ismereteket, a' jelen kifejlettebb természeti tudományok jól megfontolt kisérleti tüneményeivel összehasonlitva, teljesen megegyezöknek nem találom.

Ha ezen kismünek szerfelett összevont tartalma az ö leheto legnagyobb körében leleend leplezve, ezzel az összes tudós világ méltányláját és álmélkodáseit vivandja ki; mert mindenki meggyözödend, hogy az okszerüség ösvényén, az élö Isten: elsö szülött magzatja, valósággal a magyar vala; miután eme tényekkel a' mi isteni eredetü nyelvünk át és áthatottan töményült, mely nyiltan kivehetöleg nem az évesült, hanem egy régelévült bukott korszak elötti egyistenitöi arany-korszakában keletkezvén, ekként világos: hogy az egyedül oly isteni korszakban szerkesztetett, midön a' tudomány positiv terén teljesen kiokulva levén, ezek alapjain,

alapjain, az összes emberi-nem egyöntetü értelmiségre jutván ez-
zel mindannyian: a legboldogitóbb világ-vallásba központo-
sultak. De nehogy eme legmagasb állárról valaha leterettesse-
nek, ama positiv tanokat, a betük jól és állandóul meghatáro-
zott tudós jelvi jelentőségein, az egyes lényeges szavak lelkébe vésvén,
ezzel az emberi ész diadala egy: Világ-nyelvbe tétetvén le; imigy az
összes emberi-nem: akademiai, vagy tudós-nyelve örökre megalakult.

Nyiltan és ünnepélyesen bekell azonban vallanom,
hogy ezek szerfeletti fontos deritményeibe soha bepillantanom nem
lehetett volna, hacsak Jézus, a mi isteni Megváltónk évangyéli-
omi tanainak kézenfogott vezetésén, minderek tömkelegéből oly
szerencsésen ki nem vezettetem.

Ugyám, de ha a mi diszö nyelvünk valósággal
a tudomány terén egy oly magas állásu korban szerkesztetett,
akkor annak lényeges szavainak teljes köréből reá kell jönnünk,
azon voltaképi eredetre (genesis), mely emberi fogalmakhoz al-
kalmazott magyarázatosb alakjánál, felderiti azon eredetet (ge-
nesis), mely Jézus Évangyéliomában oly isteni alakban tétetvén
le, abba, mind é mai napig halandónak bepillantani nem sikerült.

Nos mikénť jutottak diszö Elödeink, amint a mi
nyelvünk lelkébe merevült böleselme oly nyiltan feltárja, a va-
ló tudomány terén a voltaképi eredetre? Akként, hogy ők e'
nemben a legegyszerübb mivoltból indultak ki. S melyik az? talán
a semmi? távol legyen! mert ha e' nyilatkozatok szerinti észlel-
hetők semmiből keletkezhettek volna, akkor ennek eleve kellet-
vén léteznie, ezzel megszünt volna semmi lenni. Axiomaként
áll: miszerint semmiből mi sem lehet. Ez már a régi pogány
korszakban kivala mondva „De nihilo nihil, in nihilum nil
posse reverti." Azért pedig, mivel a testek láthatatlanba ozont mi-
nőségek-, tényezők-, elemekből keletkeznek, semminek tartani,
nagy és megbocsáthatlan hiba. Hiszen ha ez lehetséges lett volna,

akkor: lények szaporitása lett volna mindezeket mástól szár-
maztatni; mi csalhatatlanul: atheismusra, az emberi társadalom
legromboló́bb átkára vezetett volna. -- Nos tehát melyik azon legegy-
szerüb mivolt melynek felismert lényegén, dicsö Elödeink a' való
tudomány terén, mind ezen nyilatkozatok szerinti észlelhetök ere-
detére vezetettek? Rövid feleletem: az ür. És most azon kérdés me-
rül fel: valjon az ür, csakugyan egyszerü mivolt-e? rövid vá-
laszom: nem. Nos tehát miböl áll az? amint a' természeti-tu-
dományok kisérleti tényein oly világosan szembesithetni: kiterje-
dö s összehuzó föi minöségeiböl -, vagy ha jobban tetszik: taszitó
s vonzó ösi eröiböl áll. Ugyám, de ha ezen kiterjedö s összehuzó föi
minöségek egy magukban léteztettek volna, azok mint legellenté-
tesb mivoltok egymástól végetlenig eltávoztak volna, de mint,
hogy minden egyes elem - és testekben azok minden kivétel nélkül
együttiesen jelenkeznek, ekként világos hogy azok, mint legellenté-
tesbek és legnagyobb sarki rokonságban levö mivoltok, mindenha
ez egyetemes nagyegész székekszéki Okföjében, mint mindenek felet-
ti: végheteln-örök központi világosságban, Világ Lélekben, Igé-
ben csukódva (polarisálva) valának. - És ezt a' való tudo-
mány terén az ö szellemi igazságában semmi oly világosan nem
igazolja, mint midön kisérleti uton, a' galvan-telep ellensarki
fémjeinek kötött elemeiböl kiszabadult: kevesb és többes ellensarki
minöségeit, azok nyujtalain egygyé illesztvén, ezzel: világosság,
hév és delejesség jelenkeznek; melyek kicsinyben tett kisérleti tü-
neményein, vagy akarva vagy nem, önként bekell látnunk, hogy
ezeknek azonképen kelle történni: ez egyetemes nagyegész lehetö
legnagyobb körében is. De minthogy itt sem a' kiterjedö föi minö-
ség az összehuzó föi minöséget; sem ennek amazt a' maga valójára
teljesen átazonositani nem képesek, ekként a' kiterjedö minöség tér-
be, az összehuzó föi minöség időbe menvén, imigy a' tér és idö-
bei tényezök, vagyis kevesb (-) és többes (+) ellensarki berzerök
keletkeztek;

keletkeztek, melyek keresztcsukódásain, kevesb sarkilag: a köneny (–), többes sarkilag: az éleny (+) keletkezvén; imigy mind ezek ujabóli keresztcsukódásain a tüz-viz s.a.t származtak.

Ezen emberi fogalmakhoz alkalmazott magyarázatosb alakbani eredet, vagyon a mi diszö nyelvünk: tiz törzs számneveinek lelkébe oly csuda bölcsességgel bevéve; melyet eme ide mellékelt nyilvánosság elejébe bocsátott kismüvemben oly részletesen elemeztem, és mely ugyanaz, az isteni alakban letett Jézus genesisével. Ime ezek felderült tényein világos, hogy amidön a mindenek-feletti székekszéki központi okfőjében: ugy a világosság, mint hév, delejesség és vizgőz jelen vannak; ezáltal mindenhea megvoltak ott, mindazon sarkalatos kellékek, melyek: a végtelen-örök legmagasztosb delejes éberlétü élethez elkerülhetlenül igényeltettek; mert ezáltal a vizgőz jelenléténél sem a kiterjedő föi minőség ellövelten: teljes (absolut) világossággá, sem az összehuzó föi minőség ellövelten teljes hőségegé nem emelkedhetvén; szerves müködésben haladhatott. És ez annál kétségtelenebb, miután az ujabb kisérleti tények alapjain, az ellensarki minőségek: ürben is égnek. Ime igy van ez kisvilágunkban is, midön az ellensarki eleterök: a bal és jobboldali idegek elvezetőin, az egy duzzadása alatt, annak üregeibe jutva egymással kiarányedván: ott világosság, hév és delejesség keletkernek; melyek a szüntelen jelen levő vizgőz tartalmánál: absolut fokra nem emelkedhetvén, azonképen szerves müködésben haladnak. Ime igy ismeri fel az ember enmagát hogy szellemileg, valóságggal: Isten képére s hasonlatosságára teremtetett.

Ime ezen elvei végtelen-örök legmagasztosb delejes életet élö Okfö, fel nem ismert tényein tört meg ugy az eröszök, mint a természeti-bölcsészet rendszerét követö tudósainak elméletik, miután: sem az eszményit a valóból, sem a valót

az eszményiből – ; vagy miként ujabban kifejezik magukat: sem a végtelent a végesből, sem a végest a végtelenből, miután szerintük végtelen és véges egy; minthogy a végtelen „ len végesbe, a véges végtelenbe megyen át, következtetni nem tudták. – Holott ha nem egyébből, de ez egyetemes nagyegész oly kitünően szembeötlő: fejutunk villámigazatu csukódásából, világosan beláthatták volna, hogy ei kör és időben levő összes nyi „ latkozatok szerinti észlelhetők, csalhatatlanul, egy megelőzött: elvei végtelen-örök Világ-Lélek okfőjéből származtak.

Ezen magyarázatos alakbani fejtegetésen, biztonát „ térhetek már most azon eredetre, melyet az Evangelisták Jézus élő száján hirdetett tanain, az Evangyéliomba oly hiven letettek. Hol vagyon itt az eredetre vonatkozó csalhatatlan tan letéve? Nemde Szt János Ev. I^ő R. 1.2.3.4 és 5^ik Veinek eme magasztos Igéiben „Kezdetben vala amaz Ige és az az Ige vala az Isten „ nél, és az az Ige Isten vala." – „ Ez az Ige kezdetben az Is „ tennél vala." – „ Mindenek ez által teremtettek, és ő nála nélkül semmi nem teremtetett, valami teremtetett." – „ Ő benne vala az élet és az élet vala az embereknek ama Világosságok." – „ És ez a Világosság a setétben fénylik, de a setétség azt meg nem ismerte". Ugyám, de ezen nem emberi, hanem: isteni, valóságos bölcsek-kézé „ kénti alakban letett legmagasztos bölcsészetbe, soha halandó „ nak bepillantani lehetséges nem lett volna, hacsak Jézus kézen „ fogott vezetésén, ezek megérthetési kulcsait kezeinkbe nem adja. Azért mondá Jézus Szt János Ev. VIII^ik R. 12^ik Vben „ Én va „ gyok e világnak ama Világossága, a ki követ engem, nem jár a setétben, hanem életnek világa lészen annak." És igazán mondá, miután csakugyan ő az út, az igazság és élet, mert senki nem mehet: a mennyei Atyához, hanem ő általa. – S hol vagyon ezen kulcs letéve? Szt János Ev. IV^ik R. 10^ik Verseinek: az élő-víz végszavaiban, és a 13^ik – 14^ik Veinek eme magasztos

Igéiben

igéiben, melyet a' samaritai vizet merö asszonyhoz intézett „A' ki e' vizben (t.i Jákob kutja vizében testi szomját lecsilapitandó) iszik, imét megszomjuhozik (minthogy a' test megszomjuhozván, ujból és ujból inni kénytelenittetik)." — „Valaki pedig ijándik abban a' vizben (t.i szellemiben), melyet én adok néki, meg nem szomjuhozik örökké, hanem az a' viz, melyet én adok néki; lészen ö benne: örök életre forró viznek feje." Ime itt a' velö. J igazán monda, mert a' felismert: forró viz feje, csalhatatlanul: a' végtelen-örök élet oktöjét deriti fel az ö szellemi igazságában; miáltal mindenki szellemszomja örökre lecsillapitatván és ezzel egyöntetü értelmiségre jutván, mindannyian a' Világ-Vallására s annak közlönyére vezetendünk. Ime csak ezek nagyszerüségein ismerjük fel Jézusnak a' samaritai asszonyhoz intézett eme magasztos igéit „Ti azt imádjátok a' kit nem tudtok: mi azt imádjuk, a' kit tudunk s.a.t" „De eljö az óra s az most vagyon, mikor az igaz imádók imádják az Atyát lélekben és igazságban, mert az Atya ilyeneket keres kik ötet imádják." — „Az Isten Lélek; és a' kik ötet imádják, szükség hogy lélekben és igazságban imádják."

Ezen csalhatatlan eredet befejezet ténye után, áttérek már most Jézusnak, a' mi isteni Megváltónknak menynyei országlatára. Hol vagyon ez letéve? Nemde Máté Ev. VI^ik Rk. 33^ik Vben „Hanem keressétek elöször az Istennek országát és annak igazságát, és mind azok megadatnak néktek." — Nos mi ezek parancsain minden igaz kereszténynek az ö legföbb isteni kötelessége? Nemde, hogy mindenki Isten országát nem csak az ö egyes részeiben: naprendszerenként; hanem e' kietlen nagyegész csillagzati rendszert, a' magaok föi össfüggésében teljesen felismerje, hogy igy azt belátván, felderüljön annak igazsága az ö hármas, t.i az egész egyetemiségre érvényült: igaz, szép és jó törvényeivel; melyek tehát

minden egyes világ és azokon előforduló birodalmak, orszá-
gok, megyék, városok, helységek és minden egyéniség jogeivá
váltak. — Ime ha ezen kietlen nagyegész csillagzati rendszer
oly csudálatosan összfüggő országának nagyrendjét, an-
nak törvényeivel együtt felismertük, mely éjs azért alkot-
tatott kiviláglósitva, hogy annak működését ellenőrizhes-
sük; ezzel előttünk álland azon mennyei minta országlás, mely-
nek legfőbb szellemiségén ha azt azonképen nyilt ellenőrséggel
min földi országunk kormányzati rendszerévé alkalmazand-
juk, csalhatatlanul Jézus Evangyéliumába letett: <u>édeni-vagy
arany-korszakára jutándunk</u>. Azért parancsolá Jézus mín-
dennapi Miatyánkjában a' mennyei Atyát igy imádnunk „Jö-
jön el a' te országod, legyen meg a' te akaratod mint a' mennyben,
ugy legyen itt e' földön is." — Mivel jól tudta, hogyha az ő hü
követői egyetemesen igy imádandják szellemben a' mindenek Urát,
végre imánk betöltvén a' mennyet az Igé testté váland. Azért
mondá Jézus „Kérjetek és megadatik néktek; Keressétek és
megtaláljátok; Zörgessetek és megnyittatik néktek." Mivel
jól tudta, hogyha eme parancsainak hiven megfelelendünk,
megis nyerendjük azokat. — Igazán mondá tehát Jézus „Ezen
ország nem az én világomból való;" mivel e' földön élte alkal-
mával, nem volt egyetlen egy ország, nem az egyistenitői héber,
nem az összes pogány-világ államaiban, mely az ő imája sze-
rinti Isten országának mintáján lett volna szervezve. — Ezek
szentségein világos, hogy csak az leend Isten országának és
igazságának mintáján szervezett országlás, melyben: <u>minden e-
gyes egyén, összes erejének összegében az állam egység székibe</u>
(trónjába) <u>ugy van szervezve, hogy ott mindenkinek mindennemü
intézményei: vallási, erkölcsi, országlási, törvénykezési, oktatási
s.at nyilvános ellenőrséggel az igaz, szép és jó törvényeinek ha-
tárai közt egyenjogilag megoldva s védve vagyon.</u>

Ime

Ime ezen isteni országlás, mely a'mi Megváltónkéjával ugyanaz, vagyon a'mi isteni eredetü nyelvünk lényeges szavaink lelkébe letéve; jeléül hogy ezt dicsö elödeink azon rég letünt boldog egyistenitöi idében ismerték fel, midön a' tudomány positiv terén Isten: Tronja, országa s igazsága felett teljesen kilevén okulva, ezek mintáján szervezék: földi Tronjokat, országlásukat, Világ-Vallásukat és nyelvöket. Innen van hogy e'nemzet mikent azzál a'delejhez, oly szivósan ragaszkodik Istentöl nyert jogain: Szent Vallásához, Szent Koronájához és nemzeti elévülhetlen Alkotmányához.

Ime ha mi, az ö szellemi igazságában felismert élö Istenünkhöz és annak törvényeihez hiven térendünk vissza, nincs kétség hogy a' való tudomány minél általánosabban elterjesztendö ösvényén, elvesztett isteni jogainkat ujból, egytöl egyig visszanyervén, ezzel békés uton minden eröszakolás nélkül a'zavarok lecsillapulandanak, és a' forradalomrai hajlam legutolsó csirája is elenyészend.

És most kérdem: mi a' Jézus szeretetében hiven egyült minden felekezetiség különsége nélküli összes kereszténységnek legmagasb és legnemesb isteni czélja? Nemde: az Egység, nemde erre törekszik a' catholicismus, erre a'reformatio, erre a' keleti Egyház. Ugyám, de minthogy az ember szellemileg Isten képére s hasonlatosságára teremtetvén, nem csak kenyérrel, hanem Istennek azon Igéivel is él, melyek az ö szájából származnak, ekként világos, hogy azt nem: tekintély sem parancsszó, sem eröszak utján: hanem egyedül az okszerüség ösvényén a' szellem-szomjat teljesen lecsillapitó szabad vizsgálatán vivhatni ki. Hogyan? ha mi az isteni származásu Évangyeliomunkban Jézus, a'mi Megváltónk által nem emberi, hanem isteni, valóságos bölcsek-közökénti alakjában letett legpositivumabb, csalhatatlan alapon nyugvó tanait az ö kezen

-fogott

vezetésén, a' tantökéletesbülés ösvényein, a' jelen kifejlettebb ter„
mészeti-tudományok tényein felismerve, azokat emberi fogalmak„
hoz alkalmazott magyarázatosb alakban szembesitjük ugy, hogy
~~hogy~~ azok mindenki szellem-szemjait, a' ki az elörmenyes tudo„
mányokban gyakorlatilag jártas, egyöntetü értelmiségre vezetven,
ezzel mindannyian önkényt a' legmagasb: <u>Egységbe, vagyis
Világ-Vallásába</u> olvadandanak.

Ime Méltóságos Gróf Ur! itt a' végső ideje hogy
amidön elhagyatott árva nemzetünk, egyedül a' jóságos élő Is„
ten oltalmában és segitségében bizva csak nem mindenéből ki„
vetkeztetett; és Méltóságod igen-igenbölcs belátásánál dicsö Nem„
zetünket a' Magy. Tudós Akademiánk ugy szellemi, mint anyagi
téreni felségélyrendö pártfogására felhivá, hogy a' való tudomány
minél általánosb elterjedésénél népünk ebben ne szükölködnék,
és amidön e' nagyfontosságu felhivásának nemes Nemzetünk
teljes készséggel engedne, annyira, hogy már ma csaknem teljes
diszében állana Palotája. Mitsem chajtanék fortobban, minthogy a' kio„
kulás terén, minden más tudós Akademiák felett, min Magyar tu„
dós Akademiánké lenne a' győzelem legelsö diadala. S ezzé leend
csalhatatlanul, ha Méltóságod ismert igazságos szereteténél, ma„
gas tisztt állásánál, a' való tudomány téreni kiokulhatást lehe„
tetlennek nem tartván, ezen annyi éveken át folyton folyt éjjeli's
nappali tanulmányozásaimba önállolag bepillantani nem átaland.

Kegyeskedjék Méltóságod közölni ezen nyilvanosság
elejébe bátsitot valókkal telt kisművemet, az e' mellé rekesztett ma„
gyarázatosb alakban fejtegetett emlék iratommal, Tudós Akade„
miánk azon lekes, kitünö hazafiságtól vezetett gyakorlati Tudósai„
val, kik a' való tudomány kiokulhatása felett elfogulatlanok, és
minden féltékeny versélkedési hiusságtól mentek. Igy Deák Fe„
rencz országosan tisztelt burgó hazánkfiával és másokkal, kiket Mél„
tóságod nálamnál bizonyosan jobban ismer; és akkor megvagyok

győződve

269/9.

Vetem jun. 5. 1865.

Szilkály 2. Jun. 865.

Tekintetes Tiszt úr!

Köszönöm szívesen a felvilágosí-
tást. Nem lévén az ülésszak ve-
lem, elfeledtem, hogy szü-
lőst kellene egyszer ügyemre
nézvest. Alkalmasint fogok
egy ülést ügyelhívni, a' mint
Pesre érkezem. Most, noha
egészségemmel teljesen megelé-
gedve még nem lehetek, 5ön
még is Pesre megyek, és

986/1865

és magyárkeszi szándékom. Már
most kívánom, hogy az Akad-
démia mi előbb foglalkoz-
zék a közülök programmjával,
a' mennyiben azon óhajtá-
nak, hogy azt Nov-19 évről
Nov. 3. ára tegyem által,
sok nyomos okoknál fogva,
nem fogok daczólkodni. Az
ügy ülési napja majd ott ha-
tároztatni fog. Ha kégen voltam

azon Bizottmány, melly a könyvár-
ba szandó Szalai féle faliszó
és a könyvtár és olvasó szemely
mindéppi kezelése iránti terv
készítésre kiküldve volt, úgy
ezt is felvehetném azon osztály
ülésben.

A' ki szívbeli szeretettel
maradva

a' Tek. úr'

alázatos szolgája

Szemere Gyula

Elintézve jún. 6. 1865

6. Jun. 1865.

Tek. Szilágyi úr

A Program és Gr. Pálffy tele-
gramja szerint, a Csáky ő fő-
ny a Akademia közönő küldöttségét,
7-én a' 10 órakor délelőtt meg-
dődő fogadásak során kalgassa
meg. Nem tudom Zsolnos és
Pauer lakásai. Nincs órám
tudóléttaini. Ma 3/4 tizre a'
királyi lakban leszek, és
várok. Lányay és Korizmics
már tudóítatta — bárá Eötvös
informálva van. Szeretettel

Deczenyi

987
1865

274
9.

Vesszem jún. 9. 1865.

9. Jun

Tek. Tiszteletes Úr,

Minthogy a Akad. nekem is a közös dolgában, természetszerűleg mint tagnak kell nyilatkozni.

Ezért az ügyvezetőt 10 évre délutáni 5 órára Szécsen ügyvezetőnek.

Szívesen

Deczenthy

A meghívók már 8-án szétküldattak.
A. Gr.

988
1865

Tisztelettel
szívesen szolgálok
Ja.

Az 1865. év május 22-től fogva 1865. junius 10-dik napjáig a m. tud. Akadémiához a következő csere-, ajándék-, és köteles példányok érkeztek:

I. Társulatoktól:

1. Verein für Hessische Geschichte und Alterthümer, Darmstadt: Archiv für Hessische Gesch. und Alterthumskunde XI. B. 1. H.
2. Kais. Academie der Wissenschaften, Bécs: Értesítő 1865. Nro 13. 14.
3. Landesausschuss des Königreichs Böhmen, Prága: Geschichte Böhmens von Dr. F. Palacky. V. B. 1te Abth.
4. Tiszántuli ref. egyházkerület, Debrecen: A tiszántuli ref. egyházkerület statistikai állapotának kimutatása 1865 évre. Három példány.
5. Germanisches Museum, Nürnberg: Anzeiger für die Kunde der deutschen Vorzeit. XII-ter Jahrgang. 1865. April. Nro 4.

II. Egyesektől.

1. Ujváry Mihály, budai polgár: Üdvözlet ő császári Királyi apostoli Felsége Ferenc Józsefhez Budapestre jövén, Jun. 6. 1865. Írta Ujváry Mihály.

III. Köteles példányok:

1. Burger Zsigmond szegedi nyomdája: A szeged-belvárosi kaszinó egyesület könyvjegyzéke.
2. Debrecen város nyomdája: a.) Mexicói rejtelmek. b.) Alapszabályai az alföldi izraelita egyletnek. c.) Alap-

szabályai a debreczeni casino-egyletnek. d.) Don Alfonso Castiano. e.) Koszorú. A debreczeni főiskolai önképezde újabb termékeiből. f.) Lombok és virágok. g.) Igazgatói jelentés a debreczeni zeneegylet közgyüléséhez. h.) Egyetemes egyháztörténelem. Írta Révész Imre. i.) Népszerü Utmutatás az okszerü dohánytermesztésre. k.) A nagykárolyi ref. egyház története. l.) A tiszántúli ref. egyháztörlet 1865, január 15. és 16. napjain tartott közgyül. Jegyzőkönyve.

Szilády Károly kecskeméti nyomdája: a.) Az ókor története emlevesekben. b.) Papi dolgozatok gyász esetekre. Szerkeszti Fördős Lajos.

Pleitz nagybecskereki nyomdája: 1864. május 4. Nagy-Kikindán tartott VI. folyamosztály II. épitészi egylet XVIII-dik közgyülésének jegyzőkönyve.

A Nagytekintetű

Magyar tudományos Akademiának

helyb.

A helybeli st. Rókushoz czimzett Közkórházban f. c. május havában eszlelt és Molnár Jákó vezető által jegyzett Meteorologiai észleletek, az f. a. ide mellékelve van szerencsém Kelő hazai nalas végett tájékozással átküldhetni.

Pesten 1865 junius hó 10.

Dr Lorinczy
igazgató

990
1865

277. / 7. Érkezett jun. 10. 1885.

Junius 10-ki ülés
Lomnagni.

Méltóságos Elnök Úr!

Haynald Pál veszprémi püspök ő Ngya levele, melyben a népnevelési adatok bejegyzésére megkívánható mintázatokat a M. T. Akademiától kér, a stat. bizottsághoz tétetek át. Ennek meghagyásából szerencsém van Méltóságodat arról tudósítani, hogy az 1860/1-diki évről bekívánt népnevelési adatok bejegyzésére készült rovatos ívek nem a M. T. Akademia, hanem a Mgú m. kir. Helytartótanács által küldetek meg az egyes egyházmegyéknek. A M. T. Akademiának nincsenek ily mintázatai. Méltóztassék azt a Mgú püspök úrnak elnökileg megírni, s hogy gyorsabban czélt érjünk, méltóztassék egyszersmind a Mgú magy. kir. Helytartótanácsot is megkeresni, miszerint ez az illető mintázatokat a püspök úrnak utólagosan még egyszer küldené meg. A Hely.

tartóterünk bizonyos fehér példányokat nyomatott, s annyi
példánynyal, mennyit a püspök úr kér, bizonyosan még
rendelkezik.

Mély tisztelettel vagyok
Pest. 1865 jun. 10.

Méltóságos Elnök úrnak

alázatos szolgája
Ulrichsky Péter
a stat. bizottság jegyzője.

Pest. 10. Jun 1865.

T. Arany János Titoknok úr legyen szíves a Statistikai bizottság kimutatásával és telmében felírni a N. M. M. kir. helytartó Tanácshoz és a' felvajdaság M. B. Eötvös József báron Elnök úrral aláírni.

Szemere
Elnök

305/9. Pesten jun. 26. 1865

A M. T. Akadémia Méltóságos Elnökének.

285/9. Bekam jun. 13/1865.

Bei Jun. 12 — 865
I Graskoffgasse 3.

E. w. Hochwohlgeb.!

Ich m. A. Akademie Königreichs Ungarn besonders bildende Künste i. mitteilte der Königreich u. i.

1.) Bericht auf der Londoner Ausstellung 862 — kann nicht.

2) Bericht über die Londoner Ausstellung 862.

möglichst bisherigen

ergebenst

Arenstein

m. p. a. der. k.

992/1865

Méltóságos Gróf
akad. Elnök úr!

Úgy véltem, hogy e fogalmazványt, aláírás előtt, Méltóságod helybenhagyása alá kell terjesztenem, annyival inkább, mert nem fikerülte úgy mint óhajtottam, e pár nap alatt testi bántalmakkal lelangulva, azonfelül úgyes hajos látogatók által folytatt zaklatva levén, úgy hogy alig tudtam magamat írni.

Méltóztassék megtekintés, itt-ottan javítás azután visszaküldeni, hogy tisztázhassam.

Teljes tisztelettel

Pest, jun. 14. 1865

Méltóságoddal

alázatos szolgája
Arany János

993
1865

Legkisebb ébrevétel
nincs – a levél szép
jó és szép.

Honczyszéj vagy
jó mulatószéj – felváltva
mint kettő jó.

Bosó Erzsivel sokat
a lóversenyt, mert ő imádja
magyar

Kisfaludy
Dezső

Jun. 14

Tekintetes Titoknok Úr!

Junius 8án kelt sírjes értesítését T. Urfiágodnak köszönettel fogadó nehány évre visszelemnek tiszteletes fogadtatásért köszönöm. Azt tetszett írni, hogy az Akademiának ugy vendége 164. pontja szerint a kör négyszögiségét, a szög háromfelé metszését, s örök mozgony feltalálását dicsőítő értekezések vizsgálatlanul visszaküldettenek." Ez kétségen kívül azért határoztatott; mert ezen három állítmány megfejtése lehetetlennek tartatott.

A Quadratura, és Mobile perpetuum feltalálását csak egyszer lehetetlennek tartja minden jó Mathematicus, és Physicus; de a Trisectionak lehetetlen tárgyak közé sorozását aligha a Nemes Akademia már megnem bánta; mert ezen állítmány megfejtésén tudósaira fáradoztak, a nagy Newton, Dugónics András Egyetemi Tanárunk, és Metzburg a Bécsi Egyetem Tanára; de egy sem állította azt, hogy a Trisectiót lehetetlennek tartja, sőt Dugonics halgatóinak annak megkisértését burdítva ajánlotta, sőtkem pedig szinte testamentomban hagyta azt. Metzburg azt írta róla: „Trisectio anguli acuti necdum inventa est." Hogy Dugonics a derék szögnek (angulus rectus) meghármazását az egyen oldalú háromszög által feltalálta, könyve bizonyítja, a hegyes szög meghármazása lehetetlenségét pedig lehetetlen bébizonyítni. Azt ugyan: a Trisectiót sokan keresték, de fel nem találták: tehát a Trisectio feltalálhatósa lehetetlenség, philosophus állítni nem merészli.

A feladat igen nehéz volt azért, mert nem ismertük azt az elvet, vagy Lemmát, melynek igazságával a Trisectiónak helyessége teljes biztossal bébizonyítható. A Párisiak közöttünk is vannak jó Mathematicusok, kik munkámat erősen megbírálgatták; de mindenik azt az itélet hozta: a Lemmát megczáfolni nem lehet: tehát a Trisectio megfejtését fen. Körülve volt Trisectióm minden Europai neveztetett Egyetemekkel, Amerikában a Washingtoni, New yorki, Philadelphiai Fő Tudományos Intézetekkel, mindenütt megbírváltatott, megfohászkodtatott, Washingtonbal pedig érte, a Nemes Magyar Akademiának már bémutatott, nyomtatvány jutalmat kapta. Midőn T. Urfiágodat még erre kérem, Kegyes Kedvi méltóztassék jelen soraimat a Mathematicai, és Physicai Tagok gyülésében felolvasni, teljes tisztelettel marad Tekintetes Urfiágod

alázatos szolgája
Katona Dénes
Párista.

Sátoralja-Ujhely
Junius hó 14én 1865.

994
1865

289/K. Vettem jun. 16. 1865

Mach.

995/1865

Jegyzőkönyv.

A néhai Kazinczy Ferenc kézirati hagyományai megvizsgálására elnökileg kinevezett akadémiai küldöttségnek 1865 junius 15-én tartott ülésében, jelen lévén, Toldy Ferenc rendes tag elnöklete alatt, Csengery Antal r. t. és akad. jegyző, Gyulai Pál lev. tag és alulírt titoknok,

1. Elnöki megbizatásához képest, a küldöttség lemenvén nagyságos Lónyay Gábor úr pesti hálására, ki néh. Kazinczy Ferencnek, az elhúnyt Kazinczy Gábor birtokában volt, ennek pedig örökjogul fiára Arthurra szállott, kéziratos hagyományát kívánva vala vidékről ide felhozatni, — ottan, a rendelkezésére bocsátott czímsor útmutatása szerint, a köteteket és csomagokat rendre vizsgálta, e munkát mindaddig folytatván, míg az egész gyüjtemény miléte felől kellő áttekintést nem nyert. —

A.

[A vizsgáló küldöttség meggyőződést szerzett arról, hogy a Lónyay Gábor úr lakásán talált gyüjtemény nem csak az A alatti czímsorban LXX tétel alatt előfordult kéziratokat magában foglalja, hanem még többet is, melyek alább elszámláltatnak.

995/1865

Az A. alatti czímsorra néz-
ve megjegyzi azonban, hogy
némi eltérést talált attól a
csomókra nézve, jelesül a XXXIX
számú a XLI számmal egy
tokban találta meg. Az A.
czímsorban föl nem jegyzettek
a következők.

I. Töredékek Kazinczy Ferencztől. 4 db.
II. Historiai jegyzetek, kötve 4r.
III. Szemere Pál levelei Kazinczyhoz. (másolat)
IV. Kazinczy Ferencz munkáihoz jegyzetek Kazinczy Gábortól.
V. Kazinczy Versei másolata, Kazinczy Gábortól.
VI. Napló Kazinczy Ferencztől. Saját kézirata 1828-ból; vegyes jegyzetekkel.
VII. Másolt levelek egy tárczában, különböző írókhoz. Kazinczy Ferencztől.
VIII. Repertorium Kazinczy Ferencz munkáihoz.
IX. Különféle, egy csomóban. Kazinczy Ferencz munkáihoz.
X. Harminczhatodik csomó másolt levelek, részint Kazinczytól, részint Kazinczyhoz.
XI. Ányos. (Másolatok üresben).
XII. Dayka versei. (Másolva)
XIII. Varjas János Ecsedzése II. József császárhoz. Kézirat, másolva Kazinczy által, s az első kiadás nyomtatásban.

XIV. Dessewffy Aurél levelei Kazinczyhoz (Eredeti.) s Kazinczy Ferenc levelei Dessewffy Aurélhez (másolat) s Vegyes.

XV. Zemplén főkormányzói. (Eredeti kézirat Kazinczytól.)

XVI. Egy csomó vegyes jegyzés, ír-részben.

XVII. Sipos Pál, Kozma Gergely, Szentgyörgyi József, Földi János levelei. (Másolva.)

XVIII. Fogsági naplóhoz tartozó levelek s jegyzetek. (Másolva.)

XIX. Szabad Kőművességre tartozó német levelek. (Másolva.)

XX. Régi pecsétek, egy csomó.

XXI. Kivonatok Kazinczy régi Pandectáiból. (Másolat a Szemere-tárból.)

2. E gyűjteménynek az Akadémia részére leendő megszerzését illetőleg, elnök ő mlga által hozzá intézett azon kérdés folytán: „mi lehetne az, mit ez ügyben az Akadémia tehetne, azon kettős irányban, hogy a mi irodalmunk érdekében kiadható vagy kiadandó, napvilágot láthasson, és az egész hagyomány is ne forgácsoltassék szét, hanem egy tömegben az Akadémia kézirattárát gazdagíthassa" – a küldöttség mindenek előtt tudni kívánta, mily feltételek alatt volna hajlandó az illető tulajdonos átengedni e gyűjteményt

az Akadémiának; s Lónyay Gá-
bor úrról, mint ki ősesse Ka-
zinczy Arthur ügyét felkarol-
ta, azt a nyilatkozatot vevé,
hogy ez boldogult atyja jelen
gyűjteményét kétezer forintért
engedné át. –

A kettős kegyelet, melylyel az Akadémia mindenik Kazinczy – Ferenc és Gábor – emlékére iránt viseltetik, okujszandóvá teszi ugyan, hogy e gyűjtemény az Akadémia kámára megszerezessék és, együtt a mint van, kézirattárában őrizessék: mindazáltal a küldöttség a kívánt árt kissé magasnak találja. Mert azon kívül, hogy ez épen nem teljes gyűjteménye Kazinczy kéziratainak – söta mégkiadatlan érdekesb dolgok, mint Fogsági naplója, – hiányoznak, a meglevők is nagyobb részt már kivannak adva; úgy hogy e gyűjteményt lehetne ugyan használni Kazinczy egy teljes, kritikai kiadásához: de arra, hogy önálló, érdekes és így kelendőségre számolható köteteket lehessen belőle közre bocsátni, immár nem nyújt anyagot. A küldöttség úgy véli tehát, hogy mind az elhunyt iránti kegyeletnek elég lesz téve, mind a gyűjtemény értéke illő tekintetbe véttetik, ha a t. Akadémia Kazinczy Arthurnak egy ezer forintot

felajánl,

Jelajánt, s el nem fogadás e. vetére sem vádolhatja magát azzal, hogy a méltányosság határai közt meg nem tette, a mit tehetett, a gyüjtemény együttmaradása érdekében.

Igyekszem
Arany János
titoknok.

ad 995
1865

Kaiserly oratai

VI./15. ülés

A

Kazinczy Ferenczi

kéziratai s irodalmi gyűjteményeinek kimutatása

I Kazinczy Ferenczi eredeti költeményei. Nagy csomó in 4°

II Budai papirosai. folio. borba kötve.

Töredék a Wieland fraczia jából.
Az Etna Brydon utazásaitól
A Testvérek Göthe után
Titus megyelmenége Melastasia után
Töredék egy német journalból
Klopstock felöl Mathissan után
Énekek s a'.

III és IV Studiumok két kötet in fol. bőrkötésben

1) Költemények 1787—1795 's egy néhány töredék.

2) Anakreonból némely dalok, emlék versek, odák s prozai kivonatok

V Kazinczy F írásai — egy tokban.

Klopstock Messiás' töredéke — Ariadne Libera Melodrama — Zrinyi — Hamlet szomorú játék öt felvonásban. — Gonfred vagy leszabadult Jeruzalem — Hektor és Andromeda Iliász fordítása Kölcseytől — Kölcsey Szemere, Kovacsóczy, Bátsányi, Pyndarosz Olympiász VI ének — Anyos a költö. s.a.t.

VI. Gesznernek Idyllumai, fordította s tisztára leírta

Kazinczy Ferenc 1792 folio. bőrben kötve.

Ezen kötetben van még:

A messzias Klopstock után. Öt ének 1793.

A messias Jambusokban 1792 első ének.

VII Gessner idyllumai 3 könyv in 8° 256 l. papiros borítékban 1801.

VIII Yorick érzékeny utazása — Metastasio Titusza. v Themistoclesse — Lanassa — egy kötetben K. J. tulajdon kézirása Szephalom 1810 bekötve.

IX Ossian Ezekei in 4° K. J. kézirása 210 l. bekötve

X. Böltsek köve, rege — A Szalamandrine i a Képszabortott mint rege — A bolt estnalla dolta Vigjátek — Érzékeny utazások Franciaia v. Olasz országban 1820 — Bauflers levelei Svéczból — A graciák Wieland után 1802 — A messias I, II es III ének. K. J. kézirása egy kötetben —

XI. Lessing. Jakekszim mester művei — Emilia Galotti Miss Sara Sampson, Minna von Barnhelm 1830.

XII. Marmontel válogatott regei — Bauflers levelevel az Anyjához v La Rochefaucault maximáival egy kötet in 4° 310 l.

XIII Kazinczy Ferencznek Erdélyi levelei 1516. 154 lap 1828.

XIV " — " Erdély levelei Gróf Desöffy Józsefhez elöbeszéddel (1824) bevezetésével v toldalékkal in 4° papiros borítékban

XV Magyar regék v mesélések. G. Mailath János után két kiadolgozásban. 2 kötet.

XVI. Kazinczy Ferencz Autobiographiaja 1785-ig

a munka maradékinak volt hagyva, azon tilalommal, hogy azt idegenekkel meg különböztetés nélkül láttatni ne engedjék. — bekötve 4to.

XVII. — — Autobiographiaja 1759—1804-ig in 4to 240 l.

XVIII. 1) Biographiam. Kazinczy Ferencz kézirása 1759—1779.

2) — Ugyan az — 1759—1804. — uj kidolgozás. 124 lap 273 lap bekötve

3. az én naplom (V. 8) 1801—1810. tisztázva 1812. 258 l.

XIX. Nyelv s Literatura két kötet. az elsőben:

1. Grammaticais stylistarui jegyzések
Az Ilias első éneke Kölcseytől
Magyar Litteratura Angliában
Jutalomra érdemelt értekezés egy magyar tudós társaság legkönnyebb s leghelyesebb felállításáról. Fejér Györgytől — Recensió
Buffon a Stylusról
Kereskes Ferencz levelezése.
Kiírott helyek régi Klasikusokból
Régi s uj szavak magyarazata.

XX. Nyelv s Literatura második kötet.

Gróf Szechényi Istvánhoz Költemény 1828.
A reformatió történetei különösen a magyar s erdélyi országban.
Előbeszéd a kassai Museumhoz 1787.
A kassai Minervából értekezések a magyar nyelv s literatura felől.
Marton József a magyar nyelvről.
Professor Kéky Mátyás levele Kazinczy Ferenczhez 1813 januárból.
Költemények s philologiai töredékek.

XXI. A magyar nyelv polgari nyelvvé emelése felől

palyainat. a német fordításval. K. F. allal in 4to

XXII. — Joanni Sylvestri Grammatica Hungarica 1539
Kazinczy Ferenc kézirása in 4to 96 pag

XXIII Magyar Akademia 1828.

1) Az állitandó magyar tudos társaság alap interesének s rendszabályainak elkészitésére rendelt kiküldöttségnek jegyzőkönyve
2) A magyar társaság alapintézete
3) Javallata azon oklevélnek mely mellett a magyar tudos társaság tartalitte rendes ~~mostani jövedelmére népet felállitani~~ es levelező tagjai felvetetnek
4) Javallat. miként lehet a magyar tudos társaságot mostani jövedelméhez népet felállitani.
5) Gróf Teleki József s Döbrönteï Gábor levelei Kazinczy Ferenczhez a tudos Társaság dolgában.
6) A magyar nyelv dolgában 1830ban Dictán Personalis Majláth és Nagy Pál s pranyi kivel
7) Kazinczy Ferenc Akademia Dolgozásai.
8. Lassú István levele Szemere Pálhoz.
9) Barsony czipó vagyis német vargai költemény három felvonásban melyet lengyelből fordította Sólyi Kiti Sóltt Imre huszár hadnagy 1827.
10) Az atlasz papucs érzékeny játék. Irta Kazinczy Ferencz Péczelen egy boldog napja emlékezetére 1831.

XXIV. A Glottomachusok.

1. Kazinczy Ferencz azokhoz, a kik ezt most vagy később látni fogjak, azon reményben, hogy a mit a becsulet elfedni hagy, fel nefedjek
2. — Következnek. K. F. levelezéseï több neveszett tudosokkal. — 39. level. a nyelv dolgaba.

6) Csokonai V. Mihály Lilla nevü munkéjának praefatiója. Illsazy Monyoriéki Gróf Erdödy Zsigmondné Született Tolnai Festetics Mária Asszonynak a nagyságának teljes kiadatott az ajánlja Debreczenben 1803 a Lilla szerzője

7) Arpádiásznak Schematismusa es formája

8) Versek Csokonai Vitéz Mihály hamvai urnájára, es egyebb költemények.

9) Gersan le Malheureux vagy az ördögi merességgel megtalálkalott fiu Vigjátéka két felvonásban szerzette Csokonai V. M. 1795.

10) Özvegy Kazinczy Jósefné Született Bossányi Susanna emlékezete, ita első szülötje Kazinczy Ferencz s nyomtattott Sparatban 1813. vége K. Ferencz levele.

11). Vers. Méltóságos Cserei Farkas úrhoz 1810.

12) Karmány Ferencz külföldi játszó szinjé Kaspár 1790. — Egy nyomtatott is.

13). De Nuptiis Napoleonis Magni et Mariae Ludovicae Austriacae, Moses Kézy profes. in Colleg. Sparakiensi Pax et Hymen. Paulus Sipos prof in Coll. Sparakiensi a nagyság es szépség Kazinczy Ferencztöl —

14) Mária Therézia — Nyomtatvány

15) Rituale, Catechismus, ete: fratrum laico morum K. Ferencz kézirása.

XXIX Melitta vagy Méh, ~~ket~~ kötet in 4to.
Versek, jegyzések, kivánatok, pszihologiai nyomorátok, kesen levelecskek ete

XXX. Deyka Gábor. Elegyes költeményei. Első es második könyv. Deyka Jegyzet kézirasa in 4to bőrbe bekötve —

XXXI Tinódi Sebestyén Krónikája Kolozsvárban 1554.
Mscr. 123 lap. Kazinczy Ferenc kézírása

XXXII. Szirmay ház eredete és ágazása. Története a magyar nemzet költözése óta a mai időkig
U. T. Szirmay Antal jegyzése szerint megírta
Kazinczy Ferenc — Szirmay Abbal ante
biographiája.

XXXIII.
XXXIV.
XXXV.
XXXVI.
XXXVII.
XXXVIII.
— Kazinczy Ferenc Pandektái. in 4to
mindenféle becses jegyzése, értekezése
kivonatok, literaturát s közéletet érdeklő
eszrevételek.

XXXIX. Lomtár. átdolgozott pandektáinak maradványai — egy tokban in 4to.

Egy tokban a XLI számmal

XL. Biographiai adatok érdekes gyűjteménye.
1) magyar írók
2) magyar nemzet nagyjai s kiválói
mint a Szent-Péter'leple — minden nem
ből, feleségekből, betű rend szerint. nagy
csomó. —

XLI. Diétai dolgok. 1825—1827.
1) nomina ablegatorum Comitiis in diela posonii 1825.
2) a vármegyék követei karakterisalvái gondol
kozásak szerint.
3) Diétai jegyzések. Anonym levelekből.
4 Hlavács nevű protonotarialis Expeditor kade
Principalisához Pratanolaniai Tahy evhez 1825.
5. Szájról. szájra adott hírek után
6. a császári szávai némely követekhez. kik pbr.
11 kan a Haza nevében szerencses s hasznú életet
kívántak mainap felgyvő szuletési napjához
7 Szobaszlai Pap. István 1825. 27. ország—

gyülési predicator kül levele.

8. Abauj Vmgye Alispán Kozi Kamáromy István levelezése kilvéivel Barczay Barbarával, s nővérével Kamáromy Annával

9. A felpofozott Szücs Eugen baja.

10. Nuncium Circulare

11. Nagy Pál Sopronyi követ beszédei. Ország gyűlésen 1827 Maj. 2kan Juni 6ka s Aug 7ken

12. Primas Rudnay Sándor 1827.

13 Magyar Cancellaria.

14. Carolus Ambró V. Comes Nitriensis.

15. A kötet másik felében nagy becsű adatok az 182$\frac{8.}{9.}$ Commisariatis eseményekhez tartozóhoz.

LLII. Magyar dolgok Szépalom 1830. — s naplófélek

1) A magyarokról. Fessler, Müller Johnas után 3. mappával.

2) Diétai dolgok. Batthyány József Cardinalis Primas, Ország Bírája Gróf Lichy Károly s Gróf Esterházy József kamarása a Palatinusnak — Kazinczy András — Szemere László —

3) Gróf Sauer Kajetán Váradi Praepost s Septemvir.

4) Bécsi zavarok 1805. — Generalis B. Vay Miklos

5) Bagdi Bajamból a Váradi Gyűlésen 1805.

6). Tokaji lakos nemes Váczi László szava Ujhelyben 1809. apr. 27.

7) Glatz Jakab — bécsi luther. pap.

8) Vicza. József Kapai arvas.

9) Miklashy Ferenc Váradi Püspök testamentoma x 1811.

10) Mint segéli a német a kárvallott magyart.

11) Buda ég 1810.

12) Gróf Erdödy József. Kancellár — Generalis Gróf Festetic János verse. Himfy epigrammaja 1828.

13. Hosszú élet.

14) Gróf Majláth János a Bajor Királyhoz magyarországi historiája elébe

15. Magyar Theatrum —

16) Szelim Agá. előbb Szölöspy levelei — s Kazinczy Ferenc levele hozza.

17 Magyar öltözet.

18. Angolo Solimán.

19. a bécsi Salesiának a Rennweg-en 1815.

20. Templom Vmgye restauratió 1827. Kazinczy Ferenc leirása.

21 magyar tánc Parisban

22. Habergás Pesten a cholera miatt 1831.

23. Erdély. Bentö Cancellariaaniversaria.

24. a három Hunyadi sírköve felöl a Karoly Feiervári templomban. Cseresnyés András

25 Magyar Barsság

XLIII. Magyar dolgok s azokra tartozók. második köt.

1) Hislaniai Kalendarium magyarországban.

2) Joh. Baptista Castaldus Nádasdi Tamáshoz a Martinuzzi halála felöl.

3. nuptiis splendidissimis Serenissimi Principis Gabrielis designati S. R. I. ac Transsylvaniae principis. cum Serenissima Catharina ex domo electorali de Brandenburg dicata prosphonemata. Ab Electoralis franc pastaeae academiae professoribus an MDLXXVI.

4 Veres Kötel a Nádasdynak nyakán

5. A magyar király koronázta tásáról.

6. A magyar korona
7. Sabaudiai Eugenius, Herzeg Salmhor 1729.
8. Ovidius tót distichont ír.
9. Kőgyapor – Igen vastag szelid gesztenyefa – Tatai nagy hardó. el
10. Cancellarius Gróf Reviczky Ádám levele Bor sod Vmegyehez 1829.
11) a pataki Collegium s templom.
12) az 1785 dik Gyön. Kalendáriom historiai levele
13 Bihár Vmegye elégetteti a Váradi piácon a Kaptalán mocskoludó óráját 1790. –
14 Abaúj hírek 1790. – K. J. ujság czikkje
15. Budán 1792 Ferenczz Királyunk megkoronázta tása alatt a Dictán
16. Az arczáglás foglyainak végek Budán 1794.
17 Sándor Orosz Császás Egerben, Gráfnál s Kassán 1821.
18. József Co. K Főhercseg nádorunk lud es szöll magyarul.
19 II József. Császár — a magyar kurir 1790 beli Ujságleveleiből.
20. Primás Herzeg Battyány Lajos (levelek)
21. Primas Rudnay Sándor
22 Napoleonica.
23 I. Ferencz Austriai Császás feleletje a Sárt Vármegyei követekhez kik Bécsbe menének hogy megköszönjék a Tulsavám fekvö magyar részek vehszaadását
24 Fö-Jsprányok 1790. midőn a II József halálával a Király Commissarinsok megszünnek.
25 József Fö Herczeg Nádor levele Péchy Imrehez 1805. s a palatinus senátusa 1805.

26. 26. VI Károly Császár – Eugen Battyaniné s Althanné Csáktornyán.

27. a Helytartó Tanácsnak válasza Zemplén Vármegyének Gróf Török József fiának ügyében. 1825.

28 Barányi József Bihar Vmegye Táblabíró szégyaböl. 1804.

29. Vajai Báró Vay László diplomája a maga által nyert Báróság felöl 1799.

30 Története a Wehemd Diogenese magyar fordításának. Debreczenben.

31. Kazinczy Ferenc atter szava az Abaúj Vármegyei gyülésen kapán 1794.

32. Rákóczi György II Rákóczi Ferencznek fia 1739. (traditiá)

33. Kazinczy F. levele. Generalis Báró Vay Miklósnéhez. 1830

34. Gróf Desöffy Aurel szül. 1808.

35 Kally József Szninán Zemplényben

36. Kazinczy Ferencz a Kárólynál Budán 1792.

37. Szent-Allianczia fejedelmei 1815 és 1820.

38. Szirmay Lajos a bokrétás, vagy inkább tampa, mint levé aposcora! —

39. Győrnél elesett Zemplény Vitézeinek emléke 1811.

40 Excerpta ex epistolis Procerum Regni Hungariae. Preszburg Posony 1806.

XLIV. Történelem Kalendariuma a régi és ujidöböl. 4°

XLV. Történelem. — történelmi értekezések jegyzéseik ok mangok.

1) a Szatmári béke 1711.

2) Hóra pörkada.

3) Barányi Gábor Bihar Vmegye diétaszavet s Alispán s Nádor Batthyány Lajos országgyülésen.

4 Borzorkányok' pere Zemplényben

5. Sóovári Sóos János Grófamadé'jerem obristlieutenantot a prusziai Király nevét viselö Cs. k. huszár regimenthez feleége Balogh Mariának kedveltjét Kaspár 1823 mágus 11kan feleségének kassai szállásban nem orozván hanem versengeszve agyon lövi.

6. Epistola circularis autentica Johannis de Lepolvi ab Mecy Episcopi reginae Hradicensis ad Clerum suae diöcesis datata Nov. 1781.

7 A Radajak. a tudományos Gyüjtemény számára írtak. F. 1821.

8 Toledai Érsek Cardinalis Bourbonnak ne veszteles beszéde VII Ferdinand Királyhoz ti szaiai magyarazattal.

9. Comentarii de bello Germanico auctore Johanne Serra (recensio)

10 Péchy ujfalusi Péchy János 1770 halálra itéltetett. irta Szirmay Antal 1812.

11. Pauli Aemilii Oratio panegyrica dicta de gi Franciae Ludovico XII anno 1509.

12. Benkö József diariuma I. Rákóczy György alatt 1632.

13 Blick vüsonn Jüstund Europa in ersten Viertel des XIX Jahrhunderts 1821.

14. I. Leopold Császár rendelete a hohenpallas által elveszett vagy felség sötet zöldje miatt megbüntetett szerencsellenek helelezik szant 1671.

15. II József parancsolatja a helytartó Tanács által 1784 a német nyelv behozása szant

16. II József. Nyitra Vmgy Főispán Gróf Forgach miklost, kit az arrságnak igen nagy réize 1790 Palatinusnak akara választani, bolondnak nevezi es Főispanságatól elmozditja 1784.

17. Palatinus Gróf Wesselényi Ferenc levelei Zemplén Vmegyehez (10 darab)
18. Hommanay György a János fija 1633–1661.
19. Gróf Nádasdy Ferenc Országbíró Helytartó a felső Magyar részeinek XIII Vármegyéitől küldott ü Ujhelyben összegyüllt követeihez válasza, hogy Zemplén Vmegyenek a Rákóczy házzal való dolgait ő felségénél elöfogja segellení 1664.
20. Szemere Pál Zemplén követje a Sáprongi Diétán 1681.
21. Comissió Zemplén Vmegyében 1798.
22. Bethlen Gábor fejedelem levele Zemplén Vmegyéhez mellyben annak Rendeit Báthori Gábor fejedelemnek temetésére meghívja. 1625.
23. Gróf Csáki Ferenc felső Vármegyék főkapitányának levelei Zemplén Vmegyéhez (5 darab)
24. Ferenczy János. Vámos ujfalubán lakozó nemes ember gondolatlan levele M. Theresiához
25. Péterfy Ferenc Zemplén megye V. notariusa levele vice ispán Sóós Pálhoz 1830.
26. Bibliai historiák K. T. protestáns tanulóinak

XLVI. Történelmi adatok s okiratok második kötete.

1. Bocskay István Szencsen 1605 April. 17. magyar és Erdély ország fejedelemnek kikiáltatik.
2. Bocskay István fejedelem artikulusai Kaszon 1605.
3. Bocskay István fejedelem 2. levele Zemplén Vmegyéhez Vrassárol 1605 és 1606.
4. A Szultán öt parancsolatja Mehmed Budai vezérhez a Zsitva-toroki béke megerősítése ennt 1619.
5. Confederatio Gabrielis Bethlen. Hungariae Transylvaniaeque Principis et Statuum Regni in Diaeta Posoniensi 1620 congregatorum cum Statibus Regni Bohemiae et Austriae.
6. Zemplén Vmegyének panaszai Bethlen Gábor fejedelemhez 1620.

7. Bethlen Gáborné, Karolyi Susanna ~~fő~~ férje Besterce Bányán magyar ország Királynak kikiáltatván 1620 a királjné nevét uzupálja

8. I. Leopold Császár patense 21. Mar 1671. az ország Kormányának megváltoztatásaokáért.

9. Harmis levél a protestansok elijesztésökre 1636.

10. Wolf Frederich Lob. Generalis s Kassai Commendans a Rebellisek ellen 1672.

11. Ugyan az elfogatni parancsolja, akik katty kai conventiculumban gyűltek 1673.

12. Paris a Spandkau Generalinak markai diete 1674.

13. Leopold Császár patense, melly a katonaság tarthatása végett a Nemességre minden portáról 20 forintot adót vetett 1672.

14. Thökoly Imre feltamadása 1680.

15. Thököly Imre patense azokhoz, akik az ő feltamadásához magokat hiven nem viselték Lelezárol 1684.

16 Thököly Imre patense a Személyes felkelés ellen 1688.

17. Generalis Lob patense Esztári táborából 1677.

18. Ugyan annak patense azokhoz a kik a rebellisekhez Gatolnak magokat Caporiae 1677.

19. Gener. Lob patense Rosemberg 1672.

20. Gróf Strasoldó Károly Generalis. patense 1676

21. Generalis Lob patense a feltamadatak ellen 1677.

22 Thököly Imre patense Katonainak tsinnyei erant Regéte 1685

23 I. Leopold a Thököly Imre ujabb feltamadásara 1690

24. Leopold Császár decretuma a Vallas dolgaban 1691.

25. Gróf Caraffa Antal az eperiesi Kohes Templom Varmegyeben 1692 es 1693

26. Joannis Rizik professoris historiarum collegii evangelicor. eperiesi Lanicna eperiesiensis 1687.

27 Evangelicorum autentica protestatio, quod

eorum postulata de admittendo libero Religionis exercitio Sua Mstas in Comitiis Regni assumere et admittere noluit, subscriptione et sigillo Nicolai Istvánffy Locumtenentis officii palatinalis et Historiographi 1604.

28. Evangelicorum contra Catholicos protestatio, ratione turbati liberi Religionis exercitii coram Comite Stanislao Thurzó Regni palatino 1620.

29. Evangelicorum querelae contra Catholicos pro impendenda satisfactione propositae 1642

30. Genuina Gravamina Comitiis Regni stung. superiorum in certis coram subnotandis capitibus subsistentia, ac per peculiares eorum nuncios ad vivum repraesentata.

31. Pacificatio Nicholsburgensis inter principem Transylvaniae Gabrielem Bethlen de Iktár et Imperatorem Ferdinandum II 1624.

32. Bethlen Gábor levele Zemplén Vmegyéhez Gyula Fejérvárból 1625.

33. Bátori Gábor Erdélyi vajdaj adlem temetése 1628.

34. Ugyi Bátori templom —

35 Bethlen Gábor Zemplén Vmegyéhez a Jegyarasi vásrol 1629

36. Resolutio. Serenissimi principis Domini Gabrielis d. G. Sacri Romani Imperii ac Transilvaniae principis ad postulata Dnorum Statuum et Ordinum quinque Comitatuum Regni Hungariae in diebus suae Cels. Serenitatis existentium 1625.

37. Articuli diplomatici pacificationis Posoniensis a. 1626 inter Ferdinandum II. Imper. et Regem et Gabrielem Bethlen principem Transylvaniae

38 Pacificationis tractatio et pactio suae Majestatis per Palatinum Comitem Nicolaum Esterházy cum principe Transylvaniae Georgio I. Rákóczy Cassoviae initus an 1631.

39. Simultates in negotio Religionis inter Catholicos et Evangelicos sub diaeta anni 1646.

40. Szirmay Péter Zemplén Vmgye Vice-Jobban es követ 1646 es 1647 a Varmegyeken

41. Considerationes Dnor Magnatum Nuncioruem, item Septem Comitatum Partium Regni Hungariae Superiori, nec non Vrbb. ac Regni Comitatum Circa scriptum ratione quasi puncti Diplomatis Regn per Status evangelicos d. 5. Januarii. a 1647 Domino Personali presentatae, extreme exhibitum.

42. Deregnyés Pál az Szakmári Magyarasnak fö Kapitanya 1572 dic 29 Jul. jelenti a Zemplén Vmegyiektet také Nemes Biráinak, hogy Kun Benedek s Fodor Márton kitézeket megvallata, es ezeknek Vallasokat levelébe tarja, de amelly vallások nincs meg.

43. Thurzó György Nádor Zemplén Varmegyeben 1616.

44 Bélapa Pataki fogoságából kéri Zemplén Varmegyét, hogy eszedezék elbocsattatása iránt 1619.

45. Elegium Magni Stephani Poloniarum Regis.

XLVII. Történelmi adatok s okiratok 3. Kötete levitabb Rákóczi ~~forrás~~ ezek idejéből.

1. Tudositások a Rákóczy ház genealogiai ismeretének megigazitására, kibövitésre.

2 Rákóczy II Ferenc felöl. berlini Konyarus Nicolai Rescriptum Drittpfland 1781. Tom VI. p 354.

3. Rákóczy a Zemplén Varmegyei protocolumban

4. Rákóczy Mihály 1563

5. Fejedelem I. Rakóczy Györgynek instructioja melyet Secretariusanak Rathay Sámuelnek akkor adott, midőn azt a maga dolgaiban az Esztergami Érsekhez Küldötte

6. Katonai Czimy Sókriton hogy vizsgallassék meg 1644.

7. Elöd Rákóczy György patense elszedett templomok visszadásai iránt Munkacs 1645.

8 I. Rakóczy György fejedelem házi regulamentoma 1645

9. Zemplén Vmgye hüséget fogad Rakóczi I. György Erdélyi fejedelemnek 1645.

10. I. Rakóczy György Fejedelemnek Zemplén Vmegye hűségére köteleri magát 1645.
11. – Ugyan az – ugyan autteri a Zemplénben 1645 tartott Közgyűlésben.
12. Zrinyi Ilonaképe
13 Leopold Császár parancsolatja Zemplén Vármegyének Bécsben 1701 aug 26k. melly által Gróf Bercsényi Miklos s Szirmay Miklus Cirellatnak, s ez a rendek a Vmeg. Háza Kapujára szegeztette.
14. Rakóczy Ferenc kiszökvén Német Ujhelyi fogságból nyomoztatók 1701.
15. Rákóczy Ferencnek akki elevenem adjatokbe, annak 10,000 for. a ki halva 6,000 igértetek 1701.
16. Rakóczy Ferencznek fel lázasztó levele. Érsek Ujvári táberából. 1704.
17. Rakóczy Ferenc pátense a Matsonoki táborból 1704.
18. Rakóczy Ferenc pátense a' szikeveny katonaság erant. Egri táborból 1704.
19. Gróf Bercsényi Miklos patentálisa, melly által insurrectiót parancsol Tokaji táborából 1703.
20. II Rakóczy Ferenc magasztalása. Fareden.
21. Gróf Bercsényi Miklos buzdtása Tokaji táberából 1703.
22 Rakóczy Ferenc fel kelest parancsol a közölgő Rácsok ellen 1704.
23 II. Rakóczy Ferenc patense a kassa körül fekvő katonaság' erőszakoskodásai ellen 1704.
24. Rakóczy Ferenc levelei Cricsai Cronpálhoz 1704-1705
25. II. Rakóczy Ferenc levelei Cron pálhoz. Guthy Johanhoz. ismét Cronpálhoz.
26. Vajai Vay Ádam levele Zemplény Vármegy Ispánya Munkácsi Janoshoz 1704.
27 Rakóczy Ferenc feleletei a Zemplén Vmegye főispán gróf Beskóczy Ferenc escdezésére Eger 1705.
28. Bay Pakkay Jánosnak jelenti hogy a Tokaji vár le rontása más veghez ment 1705
29 Rakóczy Ferenc a maga seregehez Gyömrő mellett közöt Cruchoz Borsod Vmegyo 1705.

30. Rakóczy Ferenc erdélyi fejedelemmé választatik Gyula Fejérvárt 1703.

31. Rakóczy Ferenc imádsága ön magaáltal.

32. Joannis Csécsi commentarii derebus in Conventu Szécseny 1703.

33 II. Rakóczy Ferenc Gróf Bercsényi Miklos generalis-t s Senatort a maga helytartojává nevezi Kilaj taborából 1703.

34 Bercsényi Miklós Oroszpál Generalisher ennenai 1703.

35 Berzéi nellyel 1707 mapis 16kán Rakóczy II Ferenc fejedelem az Onodi mezőn tartott gyűlést megnitotta.

36. Statuta inclytorum Statuum et Ordinum Confederati Regni Hungariae in generali eorum Conventu 22 novem 1708 in opp. Tálya indicto et inde s. Patakinum translato Conclusa et Cancinnata.

37. Rakóczy II Ferenc fejedelem brigadas Generalisát Szemere Lászlót Zemplény Vármegyéher szenette. Nüvi 1706.

38. Gróf Bercsényi Miklos Zemplén Vmegyeher a németek Miskolter tájón s talán Kassafelé tartanak. Brigaderos Ordóöi tok gyalagsaggal van Kassán s Károlyi Sándor Marschall felvigyarz. A fejedelem megvéven Esztergomot ennek tart 1706.

39 Második Rakóczy Ferenc hadainak regulamentuma. Rozsnyo táján 1706.

40 Vasinczy András Péter fia, Daniel atya 1705.

41. Berthoti Ferenc patense a trencseni szerencséten ütközött utan 1708

42. Bertsenyi Miklós pátense Ungvárhoz 1705.

XLVIII. XLIX. L. } Vasinczy Ferenc levelezése Gróf Dezsöffy József 3 csomó.

LI. —— —— levelezése Vittovics Mihálylyal egy csomó.

LII. Kazinczy Ferenc levelezése Cserei Miklóssal s Horváth Ádammal — betűrendben

LIII. Kazinczy Ferenc levelei: egy csomóban

1) az anyjához
2. Kazinczy Honoriához
3. Gróf Fáráh Susához
4) Báró Vécsey Péterhez
5) Kazinczy Thaliához
6) Szabó Jánoshoz
7. Lányay Gáborhoz
8. Vitkey Károlyhoz
9. Guzmics Izidorhoz
10 a palatinushoz
11. Cardinalis Hercegh Primashoz
12. Gróf Festetics Györgyhöz
13. Barányi Ágostonhoz
14. Döbrentei Gáborhoz
15. Ferenczy Istvánhoz
16. Fraknerhez
17 Szghyhez
18 Kultsárhoz
19 Kozma Gergelyhez
20 Farkas Mihályhoz
21. Gróf Szechényi Istvánhoz
22 Victori Estaco praeposito de Sárosz
23 Bézsenyi Dániellhez és Kisfaludyhoz
24. Berzeviczy Gergelyhez.

LIV Kazinczy Ferenczhez ~~Levelei egy~~ Csomóban.

1. Vinay Benedekhez 1800–14.
2. Csokonayhoz
3. Budai Ésaiáshoz
4 Bajzahoz
5. Vörösmartyhoz
6. Kisfaludy Károly s Sándorhoz
7. Révai Miklóshoz
8 Horváth Istvánhoz.

9 Helmczy Mihály ~~tan~~
10. jöös. Jankovich Miklós ~~tan~~
11. Dr. Schedel Ferencz ~~tan~~

LV Kazinczy Ferencz levelei egy csomóban

Igaz Sámuel
Szombathy
Nagy Ferencz és Kéry Mózes.
Szabó János
Éder Gergely.
Balkay.
Dr Gerhard
Vay Józsefs Abraham
Németh László
Ungvári Tóth László
Sarkózy István
Szentgyörgyi

LVI. Kazinczy Ferencz levelei egy csomóban.

Ráday Pál
B. Vécsey Miklós
Holecy Mihály
Pethe ferencz
Péczeli József.
Döme Károly.
Gróf. Majláth János. 50 darab.
Gróf Teleki László
Gróf Haller Gábor
több becses levelek a Külföldiektől.

L LVII Jöös Gróf Ráday Gedeon levelei Kazinczy Ferenczhez
1786—1791. bekötve borba in 4to

LVIII } Horvath Ádam levelei K. Ferenczhez 2 kötet
LIX } 1788—1790 — borba bekötve

LX Csehy József levelei K. F-hez in 4. bekötve

LXI. Berzsényi Miklós levelei s költeményei in 4. bekötve

LXII
LX III.
LX IV.
LX V.
LXVI.
Cserey Farkas Levelei öt kötetben 4to bekötve.

LXVII. Vegyesfélek. — kéziratok egy csomóban

1) Téli idő töltés Gr. Ráday Erzsebet kedves testvére neve ünnepre Ráday Gedeon által 1821.

2) Louis vagy az erkölcsi maras nomedra vígjátékban versekben. Bessenyei György által (autograph)

3 Horatius Levelei 1. Augustushoz II julius Florushoz III. Calpurnius Pisóhoz. Versekben (Kis János?) — autograph K. F. kiigazításval.

4. Egy két szó a magyar nyelvről, literatúráról és annak közönségére tekeletéről s terjeszteséről a házában. Irta Gróf Dezöffy József. also Olysvár 1808. K. F. kézeirása.

5) Gróf Dezöffy József Urnak szep peldá Crimii Edaja. megtiltatik

6) Kazinczy Ferenc Velenedése az alsóbb iskolák Organizatója dolgában Sept. 1816.

7) Kazinczy Ferenc protestáns encyklopédia töredék

8) Az arany Cholera Templomban 1831. (töredek)

9) Harmadszori jelentés Kazinczy Ferenc Magyarnak kiadásafelöl.

10) Sipos Pál. a Valóságról. Szephalom 1809.

11. Iliasz hetedik éneke. fordította. Vályi nagy Ferenc Patak. Coll. professor (tulajdon kezeiráva)

12. Studumok Kolbe után. Kazinczy Ferenc.

13.) Josepho II Imperatori devotissimus subditus Joannes Varjás prof. Debreciensis Vacii 1784. (kézirat)

14) Rüsige aus dem Journal für die Frei. maurer. 1784.. K. F. kézirása (20 ív).

LXVIII. Kézirat másolatok Kazinczy Ferenctől.

LXIX. Autographok — több csomókban igen nagy s becses gyűjtemény.

LXX. Sipos Pál levelei s munkái 3 csomó egyszt kötve.

Kazinczy Ferenc
rézirata

297/9. Vesem jun. 22. 1865.

Különösen tisztelt tekintetes Titkár Úr!

A festészet történelmének megirására szolgáló adatok egybegyüjtésére irányzott törekvésemben, az Olaszföldre utazásom közben, Décsben néhány magyar származásu művészre, s ezek közt Kupeczkyre vonatkozó adatokat fürkészetem; Szielfelden pedig a vasutat elhagyva a Vas-Zala megyékben levő régi falfestmények megszemlélése végett kirándulást tettem.

E testős foglalkozásom eredménye lön, hogy "Kupeczky ismertetéséhez" czím alatt Mekirsban 7. ivre, - és "Régi falképeink" czím alatt pedig 14. ivre terjedő két értekezést irtam.

Ez értekezések elsője csak is a műtörténelem köréhez tartozik, és Kupeczky életére vonatkozó adatokon kivül, az Albrecht főherczeg metszés-gyüjteményében és gróf Lichy Edmund ur birtokában látható érdekes művei ismertetéséből áll. A másik értekezés

996/1865

pedig

pedig a festészet történelmére vonatkozó adatokon kívül régészeti érdekkel is bír, nem csak a vas-zala megyei, hanem a honunkban általában és több helyen felkünt régi falképek műbecsét meghatározza, s mellékesen a némely körökben lábra kapott azon balvélemény megczá„ folására is irányozva van, mely szerint némelyek kifik, s irásban is vitatják, hogy hajdani műalkotásainkat leginkább német szomszédjainknak köszönhetjük, és hogy egy a németek minden időben civilizatoraink voltak.

Ennyit a két értekezés tartalma s iránya megismer„ tetésére felhozni ez uttal tán elég volt.

Eddigi tapasztalásból tudom: hogy a tettes Akademia a nagygyülés, s illetőleg az évkönyv számára a régészet és művészet körébe vágó értekezések elfogadásával nem ideg(y)ekedik, és helyzetemben nincs tudomásom róla, ha valjon a közelgő nagygyülésen az érintett szakmához tartozó dolgozatok számára fentartott hely nincsen-e már betöltve? – azonban azon esetre, ha e hely valamely érdemesb iró vagy mű által betöltve nincs, fentebb érintett értekezéseim bár melyikét felajánlani bátorkodom, s czért tekintetes Urasságodat tisztelettel fölkérem, miszerint értesíteni szivoskodjék; jónak találná-e,

ha

ha értekezéseim valamelyikét és beseges véleménye szerint különösen melyikét a tettes Akademiának beküldeném?

Olaszországi többi részeibe czélba vett utazásom nem engedi: hogy a tettes Akademia ünnepélyes nagygyülé„ sén személyesen jelen legyek, s czért ajánlatom kedvező fogadtatása esetében is az értekezést személyesen nem olvashatnám fel.

Akalmat veszek, ez uttal a tettes Akademia, s Ura„ ságod részére a legburgabb köszönetemet azon kegyesé„ gért kijelenteni, mely szerint olaszországi utazásomban nyitt ajánló levéllel ellátni, s ezt mult május hó 30kán „ 238. számu beseges levelével megküldeni méltóztatott.

Velenczében tartózkodásom néhány hétig még el fog tartani, s ez idő alatt fentebbi ajánlatomra beseges válaszát nagy köszönettel fogadnám.

Nagyrabecsülésem kijelentése mellett maradok.

Velencze San Silvestro, campiello curnis, No 992. se„ cundo piano. – junius 19kén 1863.

Tekintetes Urasságodnak tisztelője

Ormó Zsigmond

Otmó

Közülési
Bizottság

Válaszolni

293/K. Ajánlom jun. 19. 1865.

Tekintetes Úr!

Jelen soraimmal egy kéréssel bátorkodom alkalmatlankodni, lenne Tekintetes Jegyző Úr oly kegyes kiszkázálni, miszerint a májusi természettudományi szakgyűlés jegyzőkönyvének azon pontja, mely a Irányi-féle érzékenységre s az általam felolvasott bírálatomra vonatkozik, nekem kiadassék. Míly tisztelettel maradván

Tekintetes Urasságod

Pest Junius 19-kén 1865.

alázatos szolgája
Dorner

997/1865

Siófokon 20/6

Tisztelt barátom!

Gorove a kijelölt munkaidőt akar betölteni. Esztergom levelét bátran megmutat-hatod neki, mert azon ember is ha az itt valamit fogalma magára nézve kiválóan ártani, azt nem tartjuk Gorove direktorjává jót ellen szándékban lejönni. Ő ádjon meg

Szinnyei Ottó

998
1865

T. u. Werther Frigyes úr, gőzmalom-tulajdonos Budán, négy tartályban különböző kukoricza-cukor-készítményeket u: m. kendert, fonalat, vásznat, papirost, kenyeret stb. ajándékozott az Akadémiának, melyeket tőle elhozatván, van szerencsém további intézkedés végett Tek. Titoknak úrnak bemutatni.
Pest, 1865, Jun. 20.

Takáts István
akad. kiadó.

999
1865

Öszszes ülés'
vagy
Math o'
szem.

841 sz.
865

Méltóságos Gróf Dessewffy Emil
Urnak a Magyar tud. Akademia
Elnökének!

A város tanácsának folyó évi 52. számú határozatát az abban kifejezett kérelem iránt Méltóságodnak kegyes pártfogolását kérve, van szerencsém hivatalos másolatban alázatosan felterjeszteni.

Kelt Czegléden 1865 Junius 21.

Polgármester
Tosh János

1.000
1865

Pest. 1. Jul. 1865.

Altalvetőleg az Akademiai Pénztárnoki Hivatalhoz feleltem Czegléd Városának, hogy azon igérvény mégsem a Palotához még hátralévő 500 ftot Aug. 15ikéig lefizeti, olyanmaszt vagyon, mégsem a magam felelősségére az Igazgatóság azon hozott-ja-e hogy törvényes úton hozattatik be, felfüggesztettem, és az ügyben az ügyészi hivatalt utasítottam.

Ami az Akad. tőke-nek lapjai a város által ajándékozott 1000 ft megkapásai illeti, oda utasítom az Akademiai Pénztári Hivatalt, hogy az alógabott alakú kötvényt a városnak mielőbb küldje el aláírás végett a városnak, és azután tegye az Alapítványi okleveleik sorába.

Szemere Gyula

k. Akad. Elnök.

Szegleden 1865ik évi Junius 9én tartott közig: tanácsülés jegyző könyvének kivonata.

52 sz. Felolvastatott a magyar tudományos Akadémia elnökének Méltóságos Gr Dessewffy Emil úrnak levele, mellyben a közgyűlés f.é. 71 sz: határozatából kifolyó s a polgármesteri hivatalnak 712 sz: alatt kozsája intézett levelében kifejezett azon kérelemre melly szerint az akadémia palotájára ajánlott 1000 ft felének t.i. 500 forintnak a nevezett intézet pénztárába ugyanevak a hivatkozott szám alatt kelt levél kifejezetében mostan egyszeriség történt beküldése után még fennmaradt pénze 500 forint lefizetésére folyó évi October végéig terjedő halasztás engedtessék, — válaszolja: hogy ő az akadémiai igazgató tanácsnak azon intézkedését hogy ezen ajánlati összeg per utján is hajtassék be, meg nem akaszthatja, s tudatja egyszersmind hogy a közönség által az akadémia alaptőkéjére ajánlott, másik 1000 forint is hasonlóképp per utján behajtás alá kerül, ha csak arról a szabályszerű alapítványi kötvény ki nem állittatik, melly ezen esetben az ajánlati összeg 5% évi kamat fizetése mellett a közönségnél fogva hagyatni.

Határozat. A polgármesteri hivatal utján ismételve kérelem intéztetni határoztatik a Magyar tud: akadémia elnökségéhez azirányt hogy tehát legalább f.é. augusztus hó közepéig a mikor is tudni illik elnök úr Ő méltóságának felolvasott levéléből kivehetőleg, az akadémiának a kézműveszet fizetése tekintetéből legintább lesz szüksége a pénzre, — engedtessék határidő a tartozásban maradt 500 ft palota épitési ajánlatnak megfizetésére.

/.

Ad 1000/1865

/

A mi pedig illeti a közönség által az akademia alap-
tőkéjének nevelésére ajánlott 1000 ft., miként már
a tanács m. é. 90 számú határozatában is kijelentette
egy jelen alkalommal is kéznek nyilatkozik a kö-
zönség nevében az alapitványi kötvénynek olly fel-
tétel mellett kiállitására ha ezen ajánlati öszveg
6% évi kamat mellett a közönségnél meghagyatik.
mire nézve pontosan fellérnetni határoztatik a neve-
zett intézet elnökjége, hogy e tanácsval a kiállitan-
dó, s valóságunkig előszabott alakú kötelezvényt
aláirás végett közölni szivesfeljék.

Hitos kapcsolatban a bélyegtelen
szavatti jegyzőkönyvből azzal megegy-
kölcz kivonatott. Keszthelen 1866.
Junius 21.

Pipó János
jegyző.

Philippopolis Junius 22ân 1865.

Mélyen tisztelt Elnök úr!

Megfog bocsájtani, érdemdús Elnök úr, egyszerü felszólitásomért, nem különben azon bátorságomért, miszerint ezen ide mellékelt ezekélységgel alkalmatlankodam ezen tudományos Társulatnak. Lehet mellékletem igénytelensége miatt faraszta-ni fogja e tudományos társulat megbecsülhetetlen figyelmét. De érzelmem honfiúi kötelességemek szegalta ezen tettemet.

Mióta a balsors elszakaszta édes hazámtól, folytonos kötelességül tüztem ki magamnak felrajzolgatni mind azon eseményeket, melyek velünk 1849ik évi emigrávokkal történendnek.

Mult 1861 ev, midőn a Magyar Diéta megkezdte müködését feloszló engedély következtében, feltettem magamban, miszerint jegyzeteim nyomán lesegem irni az 1849ik évi magyar emigratio sorsát Törökországban. Minden akadályaim daczára ix, mellyek rendesen terhelik egy emigrausi tag életét, 1862ev 1863-éveken keresztül bevégeztem ezen

A' Magyar Tudományos akademia
Nagy érdemü Elnökének

Pesten

jellem szélemnat, várván azonban az időtől az alkalmat, midőn azt tán személyesen hozhatom édes hazámba.

Minthogy azonban úgy tetszett az időnek, hogy még jelenleg is törökországban leggen idegszenes honom, és tapasztalván azt is, hogy ha egy idegen végzi életét é rendetlen török országban, az érdekelő hatalmaságok Consulai mily vakmerő önkénnyel szórnak szét mindent, mit lelnek az ily egyén birtokában, mi több a' végrendeletet jüstnek tartják, mit a' törökországi szél igen közönyen elsodor, mert nincs ki kritisálja tetteiket —; hogy ily eset ne történjék velem is, eltökélém magamban, hogy „az 1849ik évi Magyar emigratio Törökországban" czimü kéziratom másolatát átküldöm ezen Tudományos Társulatnak szabad rendelkezésére azon reménytől táplálva, hogy ezen kéziratom nyujtand majd tán némi adatokat azon történeti időszakra vonatkozólag, melly a' mi emigrálásunk fonalát követi. Elkésetnek mondja tán majd valaki résemről annyit bátorkodok mondani, hogy még az emigrationak egy tagja létezik, mindig történetbe vágó esemény az, Adná az ég, hogy minden legcsekélyebb tagja is az emigrationak foglalkozznék illyesmivel!

Minthogy ezen munkám több évekre terjed, elhatározám, hogy időszakonként fogom azt posta útján átküldözgetni ezen Tudományos Társulatnak.

Fogadja érdemdús Elnök úr úgy szinte minden tagja ezen Tudományos társulatnak é' tettemben bebizonyítását azon forró hazaszeretetnek, melly annyi évi szenvedések alatt nem csak hogy, ki nem aludt hablemből, sőt inkább lángolóbbá válik, kivált ha azon gondolat fog el, miszerint tán ez idegen földön kelletik bevégezni szenvedéseli éltem fonalát, akkor is utolsó fohászom édes hazám felé leend.

Maradván

Igaz kötelez szolgája
és tisztelő honfitársa

Lajthonyi Endre

volt honvéd-tüzér tiszt,
jelenleg a' Philippopolisi rom. cath.
Collegiumban professzorskodó
szegény magyar emigráns.

311/J. Eskeröd jul. 1. 1865

304/9. Vezsenyi jun. 27. 1865.

Tekintetes m. Akad. Tiszt úr,

Volt szerencsém vaczi Ugyed Jun. 17. levelét.

Azzal az archaeologiai Bizottmány óhajtásai a' 30 példányban négyen illeti, a' Ugyed által felhozott indokokat teljesen elegendőeknek találom arra, miszerint ezek neki szándékszik alá bocsátattanak. Ez úgy fel is szám Ugyedtől, hogy azokat nekik adassa ki. Az indítványba hozott 10 példányban négyen is osztom Ugyedek véleményét. Ugyanek tehát szívesek ezt az ülésben indítványba tenni, és ha az Akadémia megállapítja, hogy jövőre a' mondott Bizottmány azon czélból, hogy idegenek kadarkaszhessék még további 10 példányt

Maradok

úgy azt szeretem meg lelki felelni az archaeologiai Bizottság óhajtásának, és egészen intézkedés kezva.

Pathó Károly kijavításának ügye függőben hagyható, míg inkább nem sürgeti. Remélem, hogy semmi esetre sem akarnának valóban olyat, mely az igazsággal ellenkeznék, és az Akademiát compromittálhatná. Talán azt gyanítva, hagyott fel a szándékával.

A mi Tudós Úr, igaz hogy én neki az Akademiai kiadványok beküldésének megszüntetését megengedtem. Dobosságival nincs szándékunk. Meglehet, hogy addig vele meg valánk alázva, de az is meglehet, hogy Tudós is jó munkát fog folytatni. Ő az Akademia szolgálatában áll, szégyen

legény, és így ez a' kis mulatsága igen jól esik neki.
Szerénységesen ezen feltevésből indúlok, hogy munkája
jó legyen, és hogy kivszalos szemöjei ezentúl is pon-
tosan végezze, és azokban a' miatt legkisebb hátrá-
tsága ne legyen. Többet nem Dobozságunk nekie szem fo-
gunk vele figyelni, és csupán ha jó munkát tesz, fogunk vele
dolgozni. Nem tudom bizonyosan mi volt eddig ebben
a' gyakorlat. A' könyvtár számára most legközelebb bé-
küldött több egerszegi könyveket a' könyvtárnok úr vizs-
gálta meg, ő adott a' munka minőségéről bizonyít-
ványt, és én azután kifizettem. Így lehetne eljárni
Tokaisza nénje is, mert a' könyvtárnak ennek ebben
van elég gyakorlata. Szeretném ártatlan vizsgál-
tatás pedig ifnnét pénzbe kerülne.

Van egy kérésem is. Szelence vásárra

több évek óta lóim ugyan lajstromban, melyben az Akademiai Palocsa még 1860ik évben tűnnék, de addig bé nem fizetett ajánlatok foglalnának. Nem hiszem, hogy Május vagy Junius hónapban fizetett volna, mert az Apriliszi lajstromban még benn van – de egy Jókivárol megmutatható, Keszeudek nagy hiszem vagynak ott ügyelőtársai. Nem lehetne é jó módon oda hatnia, hogy a' város, melly minden addigi sürgető felszólításokra fizetem nélkül hagyott, el végre fizessen? Most bizony kellemetlen dolog perlekedni, de így más elkerülhetlen.

A' megküldött iromány okon ugy a' zárva, kiitüntető magyar becsülésel vagyok Szilvásfalyon Jun. 22. 1865

a' Jek. tér

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

1002/1865

Igaz tisztelő szolgája
Szemere Gyula
m. akad. elnök

Der k. Ungarischen Academie der Wissenschaften

habe ich die Ehre beifolgend zu übersenden

Dr. W. Pertsch, Die orientalischen Handschriften der Herz. Bibliothek zu Gotha, auf Befehl S. H. des Herzogs Ernst II von S. C. G. verzeichnet. Th. 1. 2

und zugleich um Rücksendung der angefügten Empfangsbescheinigung ganz ergebenst zu bitten.

Gotha, d. 8. Mai 1865.

Der Director der Herzoglichen Sammlungen
des Schlosses Friedenstein zu Gotha.

Dr. Marquardt

1003
1865

Den richtigen Empfang des Buches:

Die orientalischen Handschriften der Herz. Bibliothek zu Gotha
auf Befehl S. H. d. Herzogs Ernst II von S. C. G. verzeichnet
von Dr W. Pertsch Th.

bescheinige ich hiermit.

..... den .....

.....

Érk. jun. 23. 865.

301
L.K.

K. K. STATISTISCHE
CENTRAL-COMMISSION.

Nr. 635

An

die löblich Königl. Akademie der Wissenschaften

in

Pest

Von Seite der k. k. statistischen Central-Commission wird ein Exemplar des so eben in Druck vollendeten 24. Jahrganges der Ausweise über den auswärtigen Handel Oesterreichs im Jahre 1863 zur Verfügung gestellt.

Wien am 23. Juni 1865

Schmitz
Ministerialrath

1004
1865

A Méltóságos Magyar tudós Társaságnak!
Pesten

Mélyen, és szeretve tisztelt Tudós Társaság!

Ha megkérdene engem valaki, hogy én mint iskola tanítóa gyermekek neveléséről fáradozván, eddig el mit tanultam? nem tudnék egyébbel felelni, hanem azt, hogy a neveléknek minden titka és mestersége függ az első megindítástól. – A hová a hiúságnak és a szeretetlenségnek vagy álnokságnak magvai egyszerbe vagynak nyomva, lehet az után ugyan szépenbetellő embereket formálni, de szépen érzőket sittkán. – Az első neveléstől fúghat az egész ember, és az első nevelés az édes anyának és édes atyának kezére van bízva; a mivel a szülék méltóságának egész mértéke kivan fejezve. – A gyermeki szívben csaknem az elsőfel ébredő indulatt a hálódatosság szülei iránt. – A midőn tehát az édes atya és édes anya a szeretetthangján kedves gyermekének a jót tanácsolja, mely termésben az, hogy könnyen és mélyen megfogaljon? – Minden háznép, s minden család valóságos képe a hazának, melyben az atya a fejedelem személyét, a polgárokét pedig a gyermekek viselyék. – Ha a' tőbb magzatoknak atyjaz érzéknek gyarlapodására, és gyermekeinek jobbkarba valo helyezteésére fordítván figyelmetességét, nekik ugyanbölts tanácsot, és bghaznosabb törvényekettsabb magok viseletőkre; de sem elméjőket szükséges tudományokkal megvilágosítani, sem szívüket moralitással megtöggyitani nem igyekszik; véleményemperent: ha elmulaptja azelső megindittást jó neveléőket, akkor a tudatlanság, tunyaság, és érzéketlenné tétei őket, s az ő vad szívők nyitva lépen minden fercle indulatoknak. – Vadság – gyalatlanság akaratoskodás – béketlenség – irigység lépnek erkölcseik. Végre az egyenetlenség, és egymást üldözés fölöptja őket érzéseikettpedig a pazarlás, egészőket, a puha fesletség emésztik meg. – Az ember születik, a' jó, vagy rossz ember neveltetik. – A' nevelés ugyan a szülőknek különöskötelességek, és fő gondjok – de mivel ezek nem csak magzatot

2

demiuel ezek nem csak magzatott magokrak, hanem polgár-is neuelnek a hazának, a' Kormányozó hatalom nem engedhe-ti a haza ifjúságnak neuelését a' Közönséges boldogsággal vaó nagyon szoros egybe kapcsolatása miatt, csak a' magányos szü-lőknek kényökre, és szabad akaratjokra. – Erre fordította mindenkor minden tősösög, Kormányzói, és törvényei által-legelső figyelmetességét, azért bizonyos tanítókat is rendelt, kik a' meghatározott pabásokban szerint a' haza növendékeny ifjá-itt óktatnák, és ezekhez alkalmaztatnák magokat a' szülők is. – Ő mint tanító itéletem szerint – a' hanyét, minden go-nosz ságnak és fertelegnek szülő anyját, leg kevesebbet szen-vednémmeg az ifjú polgárban. – Javácsolnám, hogy min-den ifjú polgár, az ő eregjéhez, sorsához, születéséhez illő foglalatossághoz kényszerittessék. – Számot kérnék bizonyo időben mindentől, miuton szolgál a' Közjónak, miképen tőre-kedik maga, polgártársainak segédségökre. – Nem csak a' szegények, és vagyon nélkül szükölködők dolgozzanak, ha-nem azok is munkálkodjanak, a' kik bővölködnek minde-nekkel, s szündöklőjenek minden polgári erkölcsel. –

Miképpen a' dologra alkalmatlanoknak táplálásokrol gondoskodnia: ugy az ép, és egészséges gyermekeket a' Közjó, szolgálatjára alkalmozznia, kötelessége a' tár-ságnak. – Részt vehnek a' szülők gyermekeknek gonosz-ságából ha ő ket a' munkásságra nem szorgatják. –

Írám Junius 24 ikén 1865 ben

Gössön

Nagy Mihály sk.
Götti nép iskola tanító

1.005
1865

325/9. Ittem jul. 9. 1865

A Méltóságos Magyar
Judos Társaságnak
dicsőséges tiszteletével, Ma-
gyarországon
Pesten

MAROS NASZARHELY
7/7

20

Pest. Junius 28. 1865.

Igen tisztelt Titkár úr!

Szeretném megnyugtatna bennünket az iránt, hogy Kegyed a tegnap általam beküldött nemzetgazdasági pályamunkát, melynek jeligéje

Ne prorsus inutilis olim vixisse hinc videar
peremque in funere totus — Horatius

s zöld félborba kötve van, — Tóth Ernő urtól, a ki az Academia palotájában átvette, — való, ban, s kellő állapotban megkapta-e??

Őszinte tisztelettel

N. N.

A fentebbi jeligéjű, beküldött pályamunkát, jeligés levelével együtt, tehát kellő rendben, megkaptam. Pest, jan. 28. 1865

Arany János titoknok.

1006/1865

Vélemény

az 1864-dik évi Gorove-díjért versenyző philosophiai pályamunkákról.

Az 1864-dik évi nagygyűlés a Gorove-díjat a következő feladat megoldására tűzte ki:

„Mily befolyást gyakorolt a természettudományok újabb fejlődése az emberi lélek és akarat szabadságát védő bölcseletre? a legujabb természettudományi irányok közül melyik az, mely e bölcelettel összeütközik? s ezen bölcseletet kell-e tökéletlenséggel vádolnunk, vagy pedig a vele ellenkező természettudományi irányt?"

E hármas kérdésre három pályamunka nyújtott feleletet.

Az I. számú, melynek czíme ennyi, jeligéjével: „Nem a szavak sűrűségében, hanem az eszmék rövidségében tanálható (sic) fel a valóság," úgy látszik, rövidségét akarja igazolni, mert mindössze három lapra terjed; de a mit mondani akart, még rövidebben is elmondhatta volna: mert

az első kérdésre egyszerűen azt feleli, hogy „a természettudományok fejlődése az emberi lélek (akarat és) szabadságát védő bölcseletre nagy befolyást gyakorolt;"

a másodikra azt, hogy „a természettudományi irányok a bölcelettel nem lehetnek összeütközők, mert ... a bölcelet, okoskodásában, a természettudományhoz kénytelen folyamodni;"

végül a harmadikra azt, hogy „a bölcseletet nem lehet tökéletlenséggel vádolni."

De milyen természettudomány, és milyen bölcselet az, melyről szerző ezt az édes öszhangzást és kölcsönös mosolyszenvet föltesi, azt nem tudjuk meg. Sejtjük azonban, hogy mindakettő ~~[illegible]~~ theologiai positivismusen alapúl, mert annak bebizonyítására, hogy „a természeti tan a lelki tanal szoros kapcsolatban áll," szerző löbbek közöt az isten fiának megjelenését s Mózses czipkebokrát is fölhozza. — Laikus megjegyzései elárulják, hogy sem a dolgot, sem magát a kérdést nem érti, s rövid kiküldeményére megfelelő rövidséggel kijelenthetjük, hogy nem egyéb curiosumnál.

Nagyobb tehetséggel és komolysággal lát a feladott kérdés megoldásához a II. számú pályamunka, melynek szintén nincs címe, jeligéje pedig: „To be or not to be." Négy részből áll, s tartalma, összefoglalva, következő:

A. Micsoda befolyást gyakorolt a természettudományok újabb fejlődése a lélek szabadságát védő bölcselete?

A Baco indítása folytán szülemdült természettudománynak a tapasztalás becsülése, a törvény fogalma, és az jellemzi, hogy beéri a dolgok tárgyas összefüggésének kikutatásával, a dolgok lényegének megismerése helyett. Mindent mechanismusnak néz, a szükségképeniséget bálványozza s a szellemet csak az anyag bizonyos működésének hirdeti: A bölcsészet, mely a lélek szabadságát védi, kétségtelen elismerni, hogy a lélek sok tekintetben alá van vetve a test befolyásának, bár e befolyás mikénjenje titok; e bölcsészet ennélfogva indítva lön: kutatni a lélek és test összefüggésének módját, a lélek székhelyét, a testnek a lélekre s a lélknek a testre való befolyása mechanismusát s a törvényeket, melyek szerint a lelki tünemények egymásból folynak. (37. l.) A mult századbeli francziák s a jelen századbeli németek materialismusa azt mondja, hogy nincs lélek. A valóság az, hogy a lélek, állapotaira nézve, a testtől függ, de lényegére nézve független tőle.

B. Micsoda befolyást gyakorolt a természettudományok újabb fejlődése az akarat szabadságát védő bölcselete?

E befolyás inkább fejlesztő volt, mint helyreigazító, „s mindenek előtt abban nyilatkozott, hogy a lélek a testtől való (feltétlen) függetlenségének s az akarat szabadságának lét- és hatáskörei igazi (?) kiterjedésére fordult össze." (47. l.) A bölcselet fejlődése csak abban keresendő, hogy mindig közelebbről s határozottabban jelöltek meg azon eszeket és hatáskörökket, melyekre nézve a lélek függetlenségéről s az akarat szabadságáról szó lehet. (48. l.)

C. Szabad-e lelkünk?

Az érzékiség sajátságait s az öntudat egységét kimutatván, az anyagi és szellemi élet tünemenyeinek végtelen különbsége alapján megállapítja, hogy a lélek valami nem-térbeli, nem részekből álló elem, tehát a testtől független, önálló lény.

D. Szabad-e akaratunk?

A lélek, minden mozzanatában, a mechanismus hatalmának van alávetve, azonban egy tény, a lelkiismeret, mely tetteinket javalja vagy rosszalja, kizonyságul szolgál, hogy akaratunk szabad. Meg vagyunk győződve erkölcsiségünkről, ez pedig szabad akarat nélkül nem állhat fen. Szerző sikeresen mutogatja, hogy

az akarat szabadsága nem ellenkezik a világban uralkodó kénytelenséggel; figyelmeztet az akarás meg teljesítés (megtenni) különbségére; s végre abban állapodik meg, hogy vannak ugyan nem szabad tettek, de vannak szabadak is.

A vég eredmény tehát: hogy nem a lélek és akarat szabadságát védő bölcselet, hanem a vele ellenkező természettudományi irány vádolandó tökéletlenséggel. Ez az eredmény egyenes feleletet a kitűzött kérdés harmadik pontjára, s helyesen következik a C. és D. alatti tárgyalásból, mely (különösen a C. alatti) az egész munkának nagyobb és kitűnőbb része, becses lélektani tanulmány.

De nem kapunk ily egyenes és világos feleletet a kérdés első és második pontjára: mily befolyást gyakorolt a természettudományok ujabb fejlődése az ember lélek és akarat szabadságát védő bölcseletre? és: a legujabb természettudományi irányok közül melyik az, mely e bölcselettel összeütközik?

E pontokra szerző A. és B. alatt felel, de nem egyenesen, csak közvetve: mert főleg azt mutogatja, hogy a természettudományok ujabb fejlődése folytán a bölcészet egy része anyagelvüvé lett, tehát megszünt a lélek és akarat szabadságát vallani; azt azonban, hogyan hatott e természettudományi fejlődés arra a bölcselete, mely ~~[illegible]~~ továbbad is a lélek és akarat szabadságának hirdetője maradt, nem fejtegeti, csak röviden érinti. (37. l.) Pedig itt volt volna helyén kiváltképen megemlékezni azon nyomozásokról, melyeket a bölcészek, a materialismus részéről történt megtámadások folytán, kivált a lélektan mezején tettek s melyek a physiologia és psychologia határszabályozási előmunkálatainak tekinthetők.

Szerző válasza azonban, e pontokra vonatkozólag, nem csak igen közvetett, hanem igen hiányos is. Ő t. i. nem vizsgálja, minsenek-e a természettudományoknak <u>többféle</u> irányai; csak azt az egyet tűzi ki, mely — a maga körén túlmenve s az összes tudományt egymagának tulajdonítva — akár az igaz, akár az álczott materialismusra vezet. Igaz, hogy ez épen az az irány, mely a lélek és akarat szabadságát védő bölcselettel összeütközik; hogy azonban ez összeütközést helyesen megitélhessük, szükséges volna szemünk azt az irányt is, mely nem ütközik össze vele: azt az irányt, mely nem lépi át illetősége határait, a mennyiben pedig a természeten túl, sőt felette emelkedik, elismeri a szellemi vég okot, s melynek oly kitűnő képviselői vannak, mint Newton, Humboldt, Arago, Oersted, stb. Ezen természettudományi irány befolyása a bölcészetre, valamint a bölcészet viszonti befolyása reá, szintén ki volna mutatandó. S ezzel együtt ki volna mutatandó az is, hogy ez az irány a helyes:

a mi ugyan közvetve, az ellentétező irány helytelenségétől, már következik; e mező nemleges eredmény mellett azonban igenleges eredményt is óhajtanánk; ehhez pedig épen az által jutnánk, ha pezző vázolná a helyes természettudományi irány vonyát a helyes bölcselkedéshez, s kifejtené, minő tekintetekkel tartozik e kettő egymásnak s mi-féle eredményeket fogadhat el egymástól. Ezt a hézagot pezzőnek annál inkább be kellene töltenie, nehogy azon félreértésre nyújtson alkalmat, mintha ő átalában az épes természettudományi fejlődést a materialismussal azonosítaná, a mi pedig nagy tévedés volna.

De pezző nem csak a természettudományok külön álláspontjait, hanem a szabadság vonatkozókat sem hozza föl; pedig ezek előadása ej kellő megítélés nélkül szintén lehetetlen épen azon álláspontot kivenni, melyen a feladat fulya fekszik. Valamint a természettudományi álláspontot közül a materialismusnak szerepét kivalói figyelemben, úgy a szabadság elméjének álláspontjait sem kivül egyet sem terjeszti elő s bírálja meg egyenként, kelett ezt a feladat megfejtésének szellemére okvetetlenül követeli.

A pályairat egyéb fiatal hiányait részletesen elő nem sorolva, ezek közül csak azt említjük föl, hogy — bár az előadás átalában folyékony, s bölcsészet fejtegetésnek megfelelő — a mondatok nem elég magyarosak szerkezetüek s a munyelv sem elég szabatos (így pél. a functio kifejezésnek van mondva, részint munkódat, részint szüllvény helyett). A nyelvbeli előadásnak tulajdonithatók némely homályosabb helyek is, melyek olykor hibás értelmet adnak pezzőnek szándékai úgy pél. a hol azt akarja mondani, hogy a külvilág tárgyai csak annyiban tünnek föl érzéleinknek, a mennyiben öntudatos lény figyelme kiterj, könnyen úgy magyarázhatni szavait, hogy a tünemények nem is léteznek, ha öntudatos lény figyelme nem kiterj. (108—9. l.) De ajnább hiányai s nyelvbeli tökéletlenségei mellett is jutalomra méltónak itélnők ezt a pályamunkát, ha a fentebb kimutatott kettős hézag miatt oly csonka nem volna. Jutalomra méltónak itélnők, mert nem csak a bölcsészetben járatos és tájékozott, mélyebbre ható s elvszerűen következtető elméről tanúskodik, hanem a kérdést magát oly szellemben fogja föl s oly irányban tárgyalja, mint a feladat kivánja.

De bármily elismerést érdemel is pályázó azon buzgalmáért, melyhez a szellem méltósága mellett hazával, nem lehet elhallgatni, hogy a bölcsészeti álláspont, melyet elfoglal, a szellem igazi méltóságának, t. i. öntörvényhatóságának szilárd alapot nem nyujt. A bevezetésben pályázó alapítékul látszik föltüntetni, hogy a tudomány a szív kivánalmainak meg nem felel, kimondván, hogy a vágyony szív és ész

között meg van zavarva. De nem épen az okozza-é e megháborodást, hogy a tudomány szerén csak ~~nem~~ túlságosan hódolnak a tények hatalmának? Minek következtében az ő magasabb eszméire hideg közönnyel tekintenek, holott azon eszmék adnak a tényeknek értelmet, lelket. Pályázó is kelleténél nagyobb bizalmat tulajdonít a tényeknek, minélfogva az eszmék érvényességét nem tűnteti ki méltóleg. Túlságos hódolata a tapasztalás iránt ~~nem~~ odavezeti, hogy a mechanismust a lelki életre is kiterjesztő, határozottan állítván, hogy hiszen fellemi tüneményeket is a mechanismus alapján megfejtenek s mennek is végbe. Ha — nagymond — a külvilág mechanismusa a valóság nemesebb, fellemibb fölfogásával összegyeztethető, miért nem a lelki mechanismus? Csakhogy ezen egyeztethetést pályázó nem mutatja meg. Hogy pedig a lelki élet mechanismusa az akarat szabadságával megfér, pályázó pusztán csak állítja, de be nem bizonyítja. E bebizonyítás helyett csak azt mondatlozztatja, hogy az akarat szabadságában az erkölcsi tett lehetetési okából kiszűnik.

Keresetb mondani valónk van a III. számú pályairatról, melynek czíme is van: „A materialismusról," jelszója pedig: „Nincs erő anyag nélkül." Ez is négy részből áll, mint a II. számú.

Az első részben, melynek czíme: „A természettudományok fejlődésének átekintése," az a nézet van kimondva, hogy a természettudományok kizárólag az újkor szerzeménye, s több természettudós vivmányai előforolva.

A második rész ezt a czímet viseli: „A természettudományok befolyása a bölcsészetre" s ebben szerző abbeli nézetét mutatványa, hogy a materialismus nem tulajdonítható a pusztán anyaggal foglalkozó természettudományok fejlődésének, mert az akkornak is volt materialismusa. A francia encyclopaedisták nem voltak természettudósok; s ha a materialismusukat a természettudományok fejlődése idézte elő, miért keletkezett utánok — midőn a ~~term~~ természettudományok még jobban fejlődtek — Kant, Fichte, Schelling és Hegel idealismusa? A egyébként fölmerülő materialismus csak tekintendő a természettudományok befolyásának; a mit az mond, csupán metaphysicai találmány, mit a természettudományok befolyásától ment Diagoras pusztuly elmondhatott volna, mint Moleschott.

A harmadik rész, melynek czíme: „Az újkori materialismus," a XVIII. dik századbeli materialismus átalános ismertetése után néhány újabb természettudós némely tanait adja elő, melyek a materialista bölcsészetnek támpontúl szolgálhatnak: nevezetesen Darwin, Schleiden, Duhamel, Oken véleményét az ember keletkezéséről, Ampère-, Reichenbacher-, Hammerschmiedt a parányok

szemszögéből, végül a Moleschott-, Büchner, Vogt-féle physiologia fő vonásait.

Ezen szándat, melyet alapján lélekről, szabad akaratról szó lehet, szerző a negyedik részben czáfolgatja, melynek czíme: „Helyreigazítások." S az erő és anyag kérdésének eligazítását a metaphysicára bízva, azzal végzi értekezését, hogy nem a materialismusnak ad előnyöket, „mert az közvetlen, sőt legbiztosabb tapasztalásunkkal, a belsővel áll szembe."

Szerző tehát, mint e kivonat mutatja, a feladat első pontjára: minő befolyást gyakorolt a természettudományok újabb fejlődése a lélek és akarat szabadságát védő bölcselete? azt feleli: semminőt.

A második pontra, hogy melyik természettudományi irány ütközik össze ezen bölcselettel, csak közvetve válaszol, a mennyiben a materialismust vázolja, melyet azonban nem természettudományi, hanem bölcsészeti irányuak tekint.

A harmadik pontra, hogy t. i. a lélek és akarat szabadságát védő bölcselet helytelen-e, vagy pedig a vele ellentező irány? szintén csak közvetve felel, a mennyiben némely materialista tételeket czáfolni törekszik.

Az a hézag, melyet a II. számú pályamunkában megróttunk, ebben is megvan. De abban is, a mit nyújt, sokkal hézagosabb az előbbinél. Nem csak, hogy a materialisták nézeteit nem adja elő szabatosan és egész terjedelmükben s csak némely tételeiket s alátámasztásaikat szedi szét töredékesen, egész tárgyalása is inkább adatok gyűjtése, rhapsodicus megjegyzésekkel, mintsem szerves fejtegetés. Ezek nyomán dolgában érdemel előnyöket a II. számú fölött.

Az előadottak nyomán a jutalmat ki nem adatni, a II. számú pályamunkát azonban, feljebb kimutatott érdemeinél fogva, dicsérettel kitüntetni indítványozzuk.

Kelt Pesten junius 29-dikén 1865.

Horváth Cyrill
Burgstaller Lőrenczy
Greguss Ágost

1.007
1865

ad Actum 3/4 J. 1865.

Vélemény
az 1864-ben kitűzött Grove-díjért
versenyző pályamunkákról.

Veszprémben Julius 2án 1864.

Tekintetes Titoknok úr!

Mint magyar és honpolgár kötelességemnek tartom nemzetem Akademiáját tudományos iparom e fontos eredményével megismertetni: méltóztassék elébe terjeszteni, s befolyása által reszemre kinyerni, hogy ajánlatom feletti lehető legrövidebb idő alatt a t. Akademia nyilatkozzék, mert művemnek tisztelői vannak itt s úgy van okom remélhetni, hogy magyarom még ez év folytán világra fog lépni; csak is Tekintetessége kedvezéseinek fogom tulajdonítani, ha mindegyes esetben művem visszakerülend kezemhez.

Egész tisztelettel

Tekintetes Titoknok Urnak

Őszinte tisztelője
Pap György
szentv.

1008
1865

Tekintetes Akademia

A math. s természettudományi állandó bizottság 1865 April 7. tartott r. havi ülésének 6 pontja szerint dr Schenzl Guido ur, az akademia meteorologiai s magnetikai észleldéjének vezetője benyujt egy terjedelmes munkát a magnetikai észlelde belszerkezetéről, valamint a szerek mikénti használatáról, rajzok kiséretében.

Miután a birálók egyhangúlag oda nyilatkoznak, hogy szerző dolgozata nem puszta jelentés a m. tud. Akademia által felszerelt delejes észlelde jelen allapotáról, hanem azon felül az észlelde egyes készülékeinek célszerű kezelésére szolgáló s csak megfeszített tanulmányozás folytán keletkezett rendszeres utasítás is, mely az akademiai magnetikai észleldéjének igen becses járulékul tekintendő, s a delejesség észlelésével foglalkozóknak jövőre is biztos kalauzul szolgáland; —— a dolgozatot kinyomatásra ajánlják oly módon, hogy azt, mint „utasítást a magnetikai észleletekre az érdeklettek„ külön is megszerezhessék.

Ennek folytán a bizottság, más a rajzok nagyságánál fogva is az Évkönyvekbe felvételét kérik a tekintetes Akademiától.

Pest Julius 3. 1865

A bizottság meghagyásából
Dr Szabó József
bizottsági előadó

1.009
1865

Académie Impériale des sciences de Russie.

N 1517

Saint-Pétersbourg, ce 4 Juillet 1864.

Le Secrétaire perpétuel de l'Académie
A M. le Secrétaire de l'Académie des Sciences
de Hongrie à Pesth

L'Académie a reçu les ouvrage que Vous avez bien voulu lui adresser, intitulés: 1) Értekezések X. 9-14, 2) Tört. Tár XI. XII, 3) Erlesito (nyelvt) II. 2. 3., (philos) I. II. III. 1. 2 (mathem) II. 3. 4. III. 1. 2., 4) Közlem (nyelvt) I. II. 1. (statist) III. 1. 2. (mathem) II., 5) Mónum (okmánytár) VIII. IX, (tróa) XV. 6) Török-magyar eml. I. II., 7) Vajs. iskolázás, 8) Budapesti Szemle (folytat) V. 10. VI. 1/7.

J'ai l'honneur de Vous offrir ses remercîments

Agréez, Monsieur, l'assurance de ma considération très distinguée

C. Veselofski

N.

Torkos Sándorné szül. **Proszwimmer Irma** maga és kisded gyermekének, **Etelkának,** nevében elkeseredett szivvel jelenti felejthetetlen férjének, illetőleg atyjának

Torkos Sándor urnak

k. váltótörvényszéki igtatónak s a magyar királyi tudományos akademia levelező tagjának,

folyó hó 5-dikén néhány napi szenvedés után élete 32-dik, s boldog házasságuk 3-dik évében történt gyászos kimultát.

A boldogultnak hült tetemei f. hó 7-dikén délután 4 órakor fognak a fegyvertárutcza 24-dik számu házából a helybeli evangelikusok sirkertjébe kisértetni.

Soprony Julius hava 5-dikén 1865.

Nyomatott Sopronban Romwalter Károlynál.

Vermischt. f. 1865

a:) Melléklet

Monsieur Barey Ferenz Hungarie

Châlons 5 juillet 1864.

Je suis bien fâché d'être obligé de partir pour Paris sans vous voir. Je suis si pressé que je ne puis vous donner une note sur le sceau d'Attila pour son invasion en France, tout ce que je puis vous dire c'est que ce sceau a été trouvé dans les souterrains du camp qui porte son nom près Châlons. Pour plus de détails je puis correspondre avec l'académie de Pest.

Votre très humble serviteur

Jules Garinet

† Hotel du Vidamé à Châlons sur Marne.

PS Sous ce pli vous aurez trois épreuves bien vernies du sceau d'Attila.

A Monsieur Balogh Ferenez

1.012

† Hôtel du Vidamé 1865

308.

Tisztelt Fiskalis Úr,

Weninger Úrnak egyelőre arról lehetne tudósítani, hogy Liszt kézirat-munkája az Egyetemi Könyvtárban megvan; s hogy ő ott a minden akademikust megillető kölcsönző joggal élhet bármikor. Kutatásra jogtárba nincsen e könyvek, s mikelyt könyvtári ülésnek lesz, fel fogom emlitni.

Ha a Tisztelt Úr célszerűnek gondolja a fiumbatot: fiumbaton jobbnak látszik az emlitésem – s a Kalinczy-féle bizottmány; azonban több okoknál fogva a kérőt ajánlanám, még pedig az akademiai ülés utáni időt. Méltóztassék a Meghívókat úgy irattni, amint célszerűnek látszik.

Egyhasmind kérem a Tk. Urat, méltóztassék a julius 10-diki programmban nekem, ha lehet, 20 percnyi időt csinálni egy kis előadásnak, melynek tárgya és címe:

„A lebedai kőemlékek alakjain előforduló öv-csatról."

Megkülönböztetett tisztelettel

a Tisztelt Fiskalis Úrnak

Pest, julius 5-1865.

alázatos hívja

Foldy Ferenc R. T. K.

1013/1865

jul. 24.

323/1. Vetus jul. 7. 1865.

Tekintetes Arany János R. Akadémiai Titkárnak, meghívintézettel ajánlva

Szinnyei

Szily

Hochlöbliche königl. Academie der Wissen-
schaften in Pest-Ofen!

Wenn der ergebenst gefertigte Ausschuß es wagt, sich an Eine hochlöbliche Academie mit einer Bitte zu wenden, so geschieht es auf Grundlage der festen Zuversicht, daß dieselbe als Pflegestätte und Hort der Wissenschaften ihr freundliche Unterstützung solchen Vereinen nicht versagen wird, welche die wissenschaftliche Bildung ihrer Mitglieder zum Zwecke haben. Ein solches Institut ist der akademische Leseverein in Prag, den der gefertigte Ausschuß hiemit dem Wohlwollen Einer hochlöblichen Academie auf das wärmste zu empfehlen sich erlaubt. Von hochverdienten Männern im J. 1848 gegründet, hat der genannte Verein die Hörenden an der Prager Universität und Polytechnik, gegen 800 an der Zahl, zu Mitgliedern und die wissenschaftliche Bildung derselben zum Zwecke. Nachdem

jedoch die materiellen Mittel des Vereines zu gering sind, um das vorgesteckte Ziel zu erreichen, ist er genöthigt, die Gunst großmüthiger Förderer der Wissenschaft in Anspruch zu nehmen. Aus diesem Grunde erlaubt sich der gefertigte Ausschuß Einer hochlöblichen königl. Academie die ergebene Bitte vorzutragen, dieselbe wolle dem akademischen Lesevereine in Prag die von ihr herausgegebenen ausgezeichneten Schriften freundlichst zukommen lassen, und das weitere Ersuchen beizufügen, im Falle einer günstigen Erledigung dieses Gesuches dem Vereine auch die bereits erschienenen Werke nach Möglichkeit zu übersenden. Eine hochlöbliche Academie wird sich durch die Gewährung dieser Bitte die Studentenschaft Prags zu vielem Danke verpflichten.

Mit der Versicherung der besonderen Hochachtung zeichnet sich

Einer hochlöblichen königl. Academie ergebener

Ausschuß des „Academischen Lesevereines" in Prag. 404/I.

den 7. Juli 1865

Der Vorstand-Stellvertreter:

Winkler

1014/1865

326/9. Érk. 9. jul. 1885

Prágában az Akademischer Lesevereinnak (de a melynek csak czíme és pecsétje van) kéri az Akademia már megjelent és ezután megjelenendő könyveit olvasó termére jánára.

A pesti városi agg-gyámoldának (Elisabethineum) 1830–1863 veze-ten statisztikája dr. Rózsay Sá-zrefiöl. —

A/336 Vettem: jul. 12. 1865

Szily S. r. t. a dr. Rózsay b. értekezése mellett az Értesítőben ~~meg~~ terjedelmök miatt meg nem jelenhetett becses statisticai adatokat a Levéltár számára, későbbi használhatás végett, beküldi.

Ezen becses statisztikai adatokat, mellyek Tek. Rózsay József úr
érkezésében, terjedelmes voltuk miatt az Értesítőben meg nem jelenhetnek, a tisz. t. úr
nevében és óhajtása szerint azon kéréssel bátorkodom a Tekintetes Akadémiának meg
küldeni, hogy elő forduló esetben az szám hiteles kapcsolatban a végen a Levéltárba
tegyétek. Megtöltöttem tisztelettel maradván. Kőszeg Jul. 8án 1865

Tekintetes Tisztnek úrnak

alázatos szolgája
Győry Sándor

1.015
1865

331/I.-

Verseny Jul. 10-én 1865

Tekintetes Tisztelt Úr,

Ügyrendünk 13. §-a a) pontja értelmében van szerencsém jelentni, hogy a holnapi ülésben szegény barátom Bugát felett rövid gyászbeszédet kívánok mondani.

Kérem ehez képest a Tekintetes Urat, méltóztatnék szíveskedni e végre a holnapi ülés elején egy óranegyedet szakaszt tartani, mely után egyszersmind azt indítványozom, hogy az ülés 3/4 6-ra szétszíttessék be, s menjen az ötkor vagy akadémia, in corpore, az egyik legrégibb s legérdemesebb tagjának végső tiszteletét megtenni.

Kitűnő tisztelettel

a Tekintetes Úrnak

Pest, július 9. 1865

alázatos szolgája

Földy Szenderesy

1016/1865

Bugát Pálné szül. **Almay Erzsébet,** maga és fogadott fiai: **Bugát Lajos, Ferencz** és **János** nevökben szomorodott szívvel jelenti forrón szeretett férjének

Orv. tr. BUGÁT PÁL-nak,

a m. tud. akademia rendes, a természettudományi társulat alapitó tagjának, stb. stb.

élete 73-ik, boldog házassága 37-ik évében, hosszas betegeskedés következtében, a halotti szentségekkeli ellátatása mellett, hirtelen beállott szélhüdés által, f. é. julius 9-dikén, reggel történt gyászos kimultát.

Hült tetemei hetfőn, f. é. juliushó 10-dikén, esti 6 órakor, fognak a kerepesi-út melletti sírkertben örök nyugalomra letétetni, — s az engesztelő sz. mise-áldozat kedden, juliushó 11-dikén, délelőtti 10 órakor, a belvárosi Főtemplomban megtartatni.

Pest, julius 9-én, 1865.

(Lakás: Belváros, kötö-utcza, 7-dik szám.)

Pest, 1865. Nyomatott Barlalits Imrénél.

Vettem jul. 10. 1865

324/9.

Vetlen jul. 9. 1865.

Tisztelt Titoknok úr!

Bugát Pál szegény tagtársunkat tegnap szippuhászni mellette hirtelen halálnak érvén, a mult éjjel megholt.

Midőn e barátom elhunytát jelentem az Akademiának szeretettel a temetésnél a családszerszerül kérem. Jul. 9. 865.

Tisztelt Titoknok úrnak.

hűen hívja
Mólyay

Kelő úton 5/x.

Illő ut 5 lit szerint.

Tisztelt Titoknok úrnak a m. tudomány Akademiának Budapesten

Tisztelt Bugát Pál elhunytáról

Perzel

Tekintetes titkár Úr!

A statistikai bizottság folyó hó 6-kán tartott ülésében a bizottsághoz megbírálltatás végett áttett évei három nemzetgazdasági pályamunkák bírálóivá Ngs Korizmics László és Lónyay Menyhére tiszteleti s Tek. Csergery Antal rendes tag urakat nevezte ki. Midőn szerencsém van erről T. titkár urat értesíteni, egyszersmind fölkérem, szíveskedjék az említett pályamunkákat a nevezett uraknak átküldeni, azon meghagyással, hogy egyesítve véleményeiket a legközelebbi nagygyűlés előtt küldenék be a m. T. Akademiának, hogy a pályázás eredménye a nagygyűlésen közzététethessék.

Megkülönböztető tisztelettel maradván

Buda jul. 10. 1865

Tekintetes titkár Úrnak

alázatos szolgája

Szentpétery János

a stat. bizottság jegyzője.

Szép/Arany

335/I. Vetten jul. 12. 1865.

Tekintetes Arany János
m. t. akademiai titkár úrnak.

Értesítés a szemlegazdasági pályamunkák díjmárd kinevezett bíráló uraktól.

A tekintetes magyar tudós Academiának

Pesten.

Tekintetes Academia!

Van szerencsém a mellékletben egy példányt legujabban szerkesztett „Magyar Váltójog" czimü munkámból azon kéréssel átszolgáltatni: méltóztassék a Tekintetes magyar tudós Academia e müvemet könyvtára számára szives befogadásával tőlem elfogadni.

Amidőn a Tekintetes magyar tudós Academiának szives hajlamiban ajánlanám, vagyok

Pozsony 1865. julius 12-én

alázatos szolgája
Dr. Degen Gusztáv
k. nyilv. rendes jogtanár

1020
1865